

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

І.О. Щебликіна

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Методичні рекомендації до самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
протокол № 6 від 28.01.2020 р.

Запоріжжя
2020

УДК: 339.7(075.8)

Щ-306

Щебликіна І. О. Фінансові системи зарубіжних країн : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 76 с.

Методичні рекомендації до самостійної роботи підготовлено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн». Видання спрямоване на засвоєння теоретичних знань та набуття практичних навичок з дисципліни. До кожної теми надано план вивчення, перелік ключових термінів і понять для обов'язкового засвоєння, теоретичні відомості, практичні завдання, питання для самоконтролю. Видання сприятиме ґрунтовному вивченню програмних питань, винесених на самостійне опрацювання.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит».

Рецензент

С.С. Чеверда, кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної кібернетики

Відповідальний за випуск

А.П. Куцик, кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. Структурні особливості фінансових систем зарубіжних країн.. ...	6
Тема 1. Загальна характеристика фінансових систем зарубіжних країн.....	6
1. Суспільні блага в громадянському суспільстві та їх фінансування державою.....	6
2. Вплив політичних чинників на державні фінанси в демократичному суспільстві.....	8
Тема 2 . Фінансова система США.....	15
1. Розвиток страхового ринку США.....	15
2. Організація фондового ринку США.....	18
3. Особливості функціонування некомерційних організацій в США..	20
Тема 3. Фінансова система Канади.....	25
1. Фінанси пенсійної системи Канади.....	25
2. Північноамериканська економічна інтеграція: проблеми і перспективи для фінансової системи Канади.....	28
Тема 4. Фінансова система Японії.....	34
1. Функціонування спеціальних фондів в Японії.....	34
2. Особливості структури і функціонування податкової служби Японії.....	36
Розділ 2. Особливості еволюції фінансових систем європейських країн.....	40
Тема 5. Фінансова система Європейського Союзу.....	40
1. Роль європейської інтеграції у загальносвітовому розвитку.....	40
2. Етапи створення та розвитку Європейського Союзу.....	42
Тема 6. Фінансові системи країн Західної Європи	47
1. Особливості діяльності податкових органів Німеччини.....	47
2. Особливості фінансового ринку Німеччини.....	48
3. Податкова служба Франції та її функції.....	49
4. Організація податкової служби Великобританії.....	50
Тема 7. Фінансові системи скандинавських країн.....	54
1. Фінансова система Норвегії.....	54
2. Система державної підтримки регіонального розвитку Норвегії....	57
3. Основні напрями податково-бюджетної політики Данії.....	59
Тема 8. Фінансові системи країн Центральної та Східної Європи.....	65
1. Особливості організації бюджетного процесу у Польщі.....	65
2. Фінанси малих та середніх підприємств у Польщі.....	67
Глосарій.....	71
Рекомендована література.....	73
Використана література.....	74

ВСТУП

Для будь-якої держави наявність ефективної фінансової системи є важливою умовою функціонування її економіки. Від якості формування фінансової системи та напрямів її функціонування залежить добробут країни, рівень її конкурентних позицій на міжнародному рівні та економічне зростання в цілому. Фінансова система є достатньо складною конструкцією, за своєю будовою, результатом дії якої є реалізація балансу інтересів і протиріч фінансової політики та економіки. Пошук найбільш дієвих підходів до формування ефективної фінансової системи на основі аналізу особливостей функціонування фінансових систем в зарубіжних країнах, є важливим завданням в умовах трансформаційних процесів, що нині відбуваються у вітчизняній економіці.

Курс «Фінансові системи зарубіжних країн» належить до циклу дисциплін професійної підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит».

Метою викладання навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є ознайомлення студентів із побудовою фінансових систем зарубіжних країн, їх функціями та історією формування, з основними етапами, особливостями та проблемами розвитку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є теоретичні та практичні основи функціонування фінансових систем зарубіжних країн у сучасних умовах.

Основними завданнями дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є засвоєння сутності, функцій та ролі фінансів у ринковій економіці зарубіжних країн; дослідження закономірностей розвитку фінансових систем у зарубіжних країнах; засвоєння теоретичних основ державних та корпоративних фінансових відносин у зарубіжних країнах; підвищення рівня фінансової освіченості студентської молоді.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» студент повинен

знати: характеристику основних категорій і понять фінансових систем зарубіжних країн; загальні умови та особливості формування національних фінансових систем різних країн; закономірності розвитку цих систем, їх цінності та пріоритети; основні положення організації державних та місцевих фінансів у зарубіжних країнах; особливості фінансування бюджетних установ та соціального захисту населення різних країн; основні аспекти політики управління бюджетним дефіцитом і державним боргом у зарубіжних країнах;

уміти: аналізувати стан, тенденції, проблеми та перспективи розвитку національних фінансових систем; аналізувати ефективність проведення бюджетної і податкової політик різних держав; оцінювати вплив системи оподаткування на діяльність економічних суб'єктів і формування доходів

бюджету у різних країнах; об'єктивно та професійно грамотно оцінювати економічні процеси, що відбуваються у зарубіжних країнах.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності у сфері фінансів, банківської справи та страхування або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів фінансової роботи і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов;

загальні компетентності: здатність продукувати нові ідеї, системно мислити, проявляти креативність, гнучкість, вміння управляти часом; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, пошуку, оброблення та оцінювання інформації, процесів та явищ з різних джерел з метою виявлення проблем, формулювання висновків (рекомендацій), вироблення рішень на основі логічних аргументів, забезпечення якості виконуваних робіт з урахуванням законодавчих і нормативних вимог, у фінансовій сфері, адаптації та дії в новій ситуації; здатність проводити дослідження економічних явищ та процесів у сфері фінансів з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків з застосуванням інформаційно-аналітичного інструментарію та економіко-статистичних методів обчислення; здатність використовувати набуті знання, розуміти предметну область та професію на практиці, бути відкритим до застосування знань з урахуванням конкретних ситуацій;

спеціальні компетентності: здатність до розуміння наукових понять і методів, необхідних для розуміння принципів функціонування фінансової системи, міжнародних, державних та корпоративних фінансів; здатність розглядати фінансову систему як комплекс взаємопов'язаних ланок; здатність аналізувати і оцінювати ефективність державної фінансової політики та міжбюджетних відносин; здатність оцінити основи бюджетної системи, форм і методів планування бюджетів, механізмів функціонування міжбюджетних відносин, напрямів реалізації бюджетного процесу; здатність до цілісного уявлення про взаємозв'язок, взаємовплив та взаємообумовленість показників фінансового стану суб'єктів господарювання та організацій, що функціонують у сучасних ринкових умовах.

Дисципліна «Фінансові системи зарубіжних країн» тематично пов'язана з такими дисциплінами, як «Фінанси», «Міжнародна економіка», «Міжнародні фінанси», «Глобальна економіка», «Фінансові послуги».

Будова методичних рекомендацій сприятиме кращому засвоєнню студентами викладеного матеріалу та стане у нагоді при виконанні завдань із самостійної роботи. Набуті студентами знання та навички, в процесі вивчення дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн», будуть необхідні в подальшій професійній діяльності.

РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

 Мета вивчення теми: з'ясувати сутність та умови формування громадянського суспільства; дослідити сутність та особливості суспільних благ; визначити роль державних фінансів у громадянському суспільстві; ознайомитись з теорією суспільного вибору; засвоїти правило більшості; дослідити парадокс Ерроу та ознайомитись з теоремою Ерроу; засвоїти сутність політичної рівноваги та фактори, що на неї впливають; ознайомитись зі змістом оптимуму Парето.

Питання для самостійного вивчення

1. Суспільні блага в громадянському суспільстві та їх фінансування державою.
2. Вплив політичних чинників на державні фінанси в демократичному суспільстві.

Основні терміни і поняття

Громадянське суспільство, члени громадянського суспільства, суспільні блага та їх особливості, державні фінанси в громадянському суспільстві, теорія суспільного вибору, парадокс Ерроу, теорема К. Ерроу, політична рівновага, Парето–оптимум

Теоретичні відомості

1. Суспільні блага в громадянському суспільстві та їх фінансування державою.

Опрацювання першого питання слід розпочати з визначення сутності громадянського суспільства, оскільки розвиток суспільства у розвинутих країнах наблизився до громадянського суспільства, в якому загальнонаціональні фінансові проблеми вирішуються на основі вибору кожного члена цього суспільства. Значний вклад у розробку теорії громадянського суспільства вніс відомий американський соціолог Френсіс Фукуяма.

Громадянське суспільство—це суспільство, всі відносини між членами якого регламентовані законом, а окремі його члени мають рівні права брати участь у розробці рішень, що стосуються діяльності держави та їх власної долі, в тому числі й рішень, що стосуються загальнонаціональних і місцевих фінансів, шляхом голосування на референдумах, на виборах тощо[4].

Членами громадянського суспільства є:

- 1) окремі громадяни та юридичні особи;

- 2) політичні інститути;
- 3) держава.

Студент повинен звернути увагу на те, що держава, як суб'єкт громадянського суспільства, є організацією для здійснення влади й управління над суспільством для забезпечення суспільних потреб (в обороні країни, в охороні здоров'я, у навчанні тощо). Держава використовує для задоволення суспільних потреб фінансові ресурси, які збираються у формі податків та різного роду зборів. Їх використання залежить від волі виборців (за що проголосує більшість виборців).

Політичними інститутами громадянського суспільства є:

- 1) профспілки;
- 2) політичні партії;
- 3) громадські організації тощо.

Завдяки голосуванню за правилом більшості проходить суспільний вибір загальнодержавних потреб і засобів їх фінансування.

Механізм голосування в громадянському суспільстві розкривається **теорією поведінки**. Значний вклад у теорію поведінки людей у громадянському суспільстві і, відповідно, у механізм використання державних фінансів, внесли такі вчені, як: 1) Джеймс Б'юкенен, американський економіст, засновник теорії суспільного вибору; 2) Рональд Коуз, американський економіст, один із засновників економічної теорії прав власності; 3) Кеннет Ерроу – американський економіст та інші дослідники.

Джеймсові Б'юкенену в 1986 р. було присуджено Нобелівську премію з економіки «за дослідження договірних і конституційних основ теорії прийняття економічних і політичних рішень» [4].

Суспільні блага

В умовах ринкової економіки існує ряд потреб, які ринок задовольнити не може. Їх задовольняє держава за допомогою державних фінансів. Вони називаються суспільними благами.

Суспільні блага – це блага колективного користування, які мають позаринковий характер (національна безпека, підтримання законності в державі, благоустрій, фундаментальні науки, охорона здоров'я, освіта тощо).

Особливості суспільних благ

1. Особливістю суспільних благ є їх колективне споживання членами суспільства, оскільки вони призначені для споживання всіма членами суспільства.

2. Їх споживання носить неринковий характер, тобто вони повинні бути доступні всім громадянам, незалежно від їх доходів.

3. Для задоволення суспільних потреб держава використовує державні фінанси, накладаючи податки на фізичних і юридичних осіб.

4. Суспільні блага мають економічний і політичний характер, оскільки вони задовольняються через механізм виборів і голосування.

Державні фінанси в громадянському суспільстві

Державні фінанси—це грошові кошти, які за суспільною згодою стягуються державною владою з юридичних і фізичних осіб і використовуються для задоволення загальних потреб громадянського суспільства у благах неринкового характеру.

Функції державних фінансів у громадянському суспільстві такі:

1. Розподіл обмежених фінансових ресурсів між приватним і державним секторами.
2. Фіскальна функція, тобто забезпечення держави грошовими коштами.
3. Розподіл і перерозподіл коштів всередині державного сектора економіки.
4. Регулювання соціальних і економічних процесів у державі.

Таким чином, суспільні блага у громадянському суспільстві задовольняються за допомогою державних фінансів. Але використання останніх залежить від розстановки політичних сил у парламенті тієї чи іншої країни.

2. Вплив політичних чинників на державні фінанси в демократичному суспільстві.

Друге питання теоретичного блоку самостійної роботи передбачає визначення сутностей та особливостей теорії суспільного вибору, парадоксу та теореми К. Ерроу, передумови і змісту Парето–оптимуму.

1. Теорія суспільного вибору.

В умовах громадянського суспільства на використання державних фінансів впливають як економічні, так і політичні фактори. Їх вплив пояснюється за допомогою теорії суспільного вибору. У чому її зміст?

Теорія суспільного вибору досліджує взаємозалежності політичних та економічних явищ, з'ясовує принципи економічного регулювання розвитку з урахуванням політичних процесів у суспільстві. Найбільш відомий представник цієї теорії Джеймс Б'юкенен (США), лауреат Нобелівської премії 1986 р.

Варто звернути увагу на те, що серед питань, які розглядаються теорією суспільного вибору, насамперед виділяють такі, як:

- 1) використання державних фінансів;
- 2) процес голосування та його вплив на державне фінансування;
- 3) економічна діяльність уряду (в тому числі й з використання державних коштів) тощо.

Використання державних фінансів у громадянському суспільстві залежить від вибору більшості населення.

Суспільний вибір—це процес прийняття владою рішень про використання державних видатків під впливом виборців.

Суб'єктами суспільного вибору виступають: виборці, президент країни, парламент, уряд, державні службовці.

Результатами суспільного вибору може бути:

- 1) покращення добробуту населення;
- 2) погіршення добробуту населення.

Таким чином, той чи інший варіант суспільного вибору залежить від вибору більшості виборців: за кого вони проголосують. Відповідно, до пріоритетів виборців повинні прислухатися політики, які прийшли до влади, використовуючи фінансові ресурси держави в інтересах більшості виборців. У цьому випадку говорять про дотримання так званого правила більшості з боку влади.

Правило більшості

Суть правила більшості полягає в тому, що переважна частина виборців голосують за фінансову програму тієї партії, реалізація якої веде до зростання доходів більшості населення. Інакше, на наступних виборах, за цю партію люди не проголосують.

Врахування інтересів меншості

Але при виборі більшістю фінансової програми певної партії (блоку) треба враховувати інтереси і меншості, бо це, в кінцевому підсумку, може негативно відобразитися на доходах більшості. Так, збільшення податків на заможні верстви населення веде до зростання «тіньової» економіки і зменшення доходів бюджету. У кінцевому підсумку від цього страждатиме і більшість.

Проблема ефективного розподілу фінансових ресурсів більшістю

Вибір фінансової політики більшістю породжує багато проблем, які можуть нанести шкоду економіці. Враховуючи, що за більшістю стоять дрібні, але численні групові інтереси, суспільний консенсус щодо розподілу наявних ресурсів досягається одним загальним інтересом – зростанням обсягу державного бюджету. Останнє може досягатися за рахунок збільшення податків. Це, у свою чергу, може призвести до зниження обсягів виробництва, і відповідно, до зменшення надходжень до Держбюджету.

Таким чином, більшості при проведенні своєї фінансової політики треба максимально враховувати інтереси меншості і необхідність підвищення ефективності економіки. Інакше не буде реалізована фінансова програма тих, хто знаходиться при владі [4].

2. Парадокс Ерроу. Теорема К. Ерроу

Вибір тієї чи іншої фінансової політики у державі багато в чому залежить від поведінки виборців і парламентарів, яка не завжди відповідає логіці. Наведемо приклад нелогічної поведінки окремого парламентаря, що призводить до вибору не тієї фінансової політики, на яку очікували більшість виборців. Це показав у своїх працях К. Ерроу, тому цей приклад називають **парадоксом Ерроу**.

Приклад. Парламентаріям пропонують вибрати між трьома програмами, що потребують різного фінансування за рахунок бюджету (перша – найбільше фінансування, друга – середнє фінансування, третя – мале фінансування).

Депутат А вибирає програми в послідовності: 1–2–3.

Депутат Б вибирає програми в послідовності: 2–3.

Депутат В вибирає програми в послідовності: 3–1.

Проблема голосування депутата В.

Проблему створює депутат В, який голосує нелогічно (під тиском певної групи виборців, партії, профспілок, окремих керівників тощо). Коли надають перевагу великій (за фінансуванням) програмі над середньою, середній над невеликою, то депутат В вибирає або невелику програму, або велику. Він чинить нелогічно, але він має право так чинити в умовах демократичного суспільства. Відповідно, замість 1-ої програми, на яку очікували більшість виборців, парламент може вибрати або 2-у, або 3-ю програму, оскільки за них голосує більшість депутатів.

Теорема К. Ерроу (1951 р.)

На основі вказаного парадоксу (нелогічної поведінки депутата В) К.Ерроу сформулював теорему, яку назвали його ім'ям.

Суть теореми Ерроу полягає утакому: якщо можливих варіантів більше двох, то жодна процедура голосування не забезпечує розумного колективного вибору, який би відповідав п'яти умовам оптимального вибору: раціональності, незалежності від безглузвих альтернатив, позитивному взаємозв'язку, недопустимості диктату, оптимуму Парето.

Висновки з теореми К. Ерроу

1. В умовах незрілої демократії можлива нелогічна поведінка частини виборців і парламентарів, що призводить до неефективної фінансової політики держави. Тут також може спостерігатися *логролінг* – ситуація, коли одна група депутатів голосує за законопроект іншої групи в обмін на якісь заохочення тощо.

2. Вихід із подібної ситуації вбачається у підвищенні правосвідомості громадян як виборців, так і платників податків (щоб громадяни не голосували за популістські програми, під які немає фінансів).

3. Урядовці в демократичному суспільстві повинні керуватися не егоїстичними інстинктами, а раціональними сподіваннями, продиктованими громадянською відповідальністю. Але для цього держава повинна встановити їм високу зарплату, щоб не було хабарництва.

3. Політична рівновага. Парето–оптимум

Якщо суспільний вибір стосовно державних фінансів зроблений за всіма умовами вибору в демократичному суспільстві, у ньому встановлюється політична рівновага.

Політична рівновага– це угода про рівень задоволення суспільними благами при умові, що вона зроблена за всіма правилами суспільного вибору (п'ять правил, у тому числі за оптимумом Парето).

Фактори, що впливають на політичну рівновагу.

На політичну рівновагу в процесі вибору суспільних благ впливають наступні фактори:

- 1) особливості суспільного вибору (можливість маніпулювання перевагами виборців);
- 2) середня гранична вартість суспільного блага;
- 3) доступність інформації для виборців про вартість і вигоди суспільних благ;

4) особливості розподілу тягаря податків між виборцями та платниками податків;

5) розподіл вигод між виборцями.

Також необхідно визначити і проаналізувати **основні фактори, що дестабілізують політичну рівновагу в пострадянських країнах.**

1. Бідність значної частини населення.

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, велика бідність, яка вимагає значних витрат з бюджету для її подолання.

2. Тіньова економіка.

У багатьох пострадянських країнах тіньова економіка складає майже половину, що дестабілізує фінансову систему цих країн, приводить до нерівності в суспільстві.

3. Олігархізація економіки.

В Росії, Україні, Казахстані та інших пострадянських країн всю економіку контролюють кілька великих кланів (або – фінансово-політичних груп), що не сприяє ефективному розподілу державних фінансів та політичній рівновазі, веде до надмірної диференціації в доходах населення.

4. Надмірне оподаткування доходів фізичних і юридичних осіб.

Податковий тягар, який несуть фізичні та юридичні особи у багатьох пострадянських країнах, не можна порівняти з податковими сплатами у розвинутих країнах, оскільки в останніх значно вищими є доходи. Це зумовлює масову міграцію з пострадянських країн у розвинуті країни Європи, США, Канаду тощо.

Передумови і зміст Парето–оптимуму

1. Суспільний вибір спирається на передумову, що суспільству необхідно мати певну сукупність цінностей і суспільних благ, без яких воно існувати не зможе.

2. Цим вимогам відповідають такі блага цивілізованого суспільства як: національна безпека, правопорядок, охорона здоров'я, освіта, благоустрій тощо.

3. Користування цими благами має прямувати до певного ідеалу – оптимуму Парето.

Зміст оптимуму Парето полягає в тому, що дійсне поліпшення суспільних умов можливе лише тоді, коли той чи інший фінансовий захід уряду здатний:

1) підвищити добробут усіх без винятку;

2) підвищити добробут однієї соціальної групи, не змінивши добробут інших.

Це можливе тільки в умовах економічного зростання, коли в суспільстві створюється певний приріст ВВП, який можна розділити між усіма членами суспільства, не знижуючи доходи ні одної групи.

Висновки з оптимуму Парето

1. Збагачуйся, не шкодячи іншим.

2. Живи сам і давай жити іншим.

3. Революції, які ставлять за мету перерозподіл, а не створення вартостей,

– безглуздя. Вони ведуть до погіршення умов одних і зростання доходів інших, що призведе до упадку економіки.

В умовах глобалізації поки все більше виграють розвинуті країни, а програють мало- і середньорозвинуті країни, в тому числі й постсоціалістичні (Україна в тому числі).

Питання для самоконтролю

1. Які характерні риси громадянського суспільства? В яких країнах закладено основи такого суспільства?
2. Яку роль відіграють державні фінанси в громадянському суспільстві?
3. Що таке суспільний вибір у громадянському суспільстві? Як він впливає на ефективність використання державних фінансів?
4. Чи завжди більшість виборців голосують за ефективну фінансову діяльність тієї чи іншої партії?
5. У яких розвинутих країнах, на ваш погляд, досягнуто політичної рівноваги?
6. Які сильні і слабкі сторони теореми К. Ерроу ви можете відзначити?
7. У чому заключаються передумови і зміст оптимуму Парето? Чи можна досягнути оптимуму Парето?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

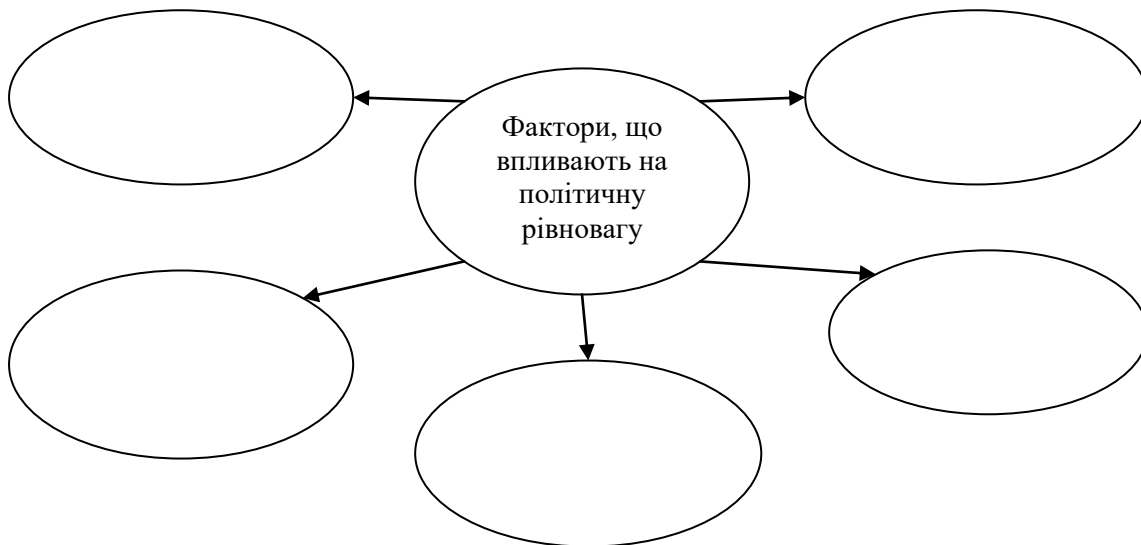
1. У громадянському суспільстві загальнонаціональні фінансові проблеми вирішуються на основі вибору кожного члена цього суспільства.
2. Членами громадянського суспільства є фізичні та юридичні особи, політичні інститути, держава.
3. Дослідженню механізму голосування в громадянському суспільстві присвячені праці таких вчених, як Дж. Б'юкенен, Р. Коуз, К. Ерроу та ін.
4. До суспільних благне можуть бути віднесені блага колективного користування, які мають позаринковий характер (національна безпека, підтримання законності в державі, благоустрій, фундаментальні науки, охорона здоров'я, освіта тощо).
5. Вибір тієї чи іншої фінансової політики у державі багато в чому залежить від поведінки виборців і парламентарів, яка завжди відповідає логіці.
6. Теорія суспільного виборудосліджує взаємозалежності політичних та економічних явищ, з'ясовує принципи економічного регулювання розвитку з урахуванням політичних процесів у суспільстві. Найбільш відомий представник цієї теорії Джеймс Б'юкенен.
7. Суть правила більшості полягає в тому, що незначна частина виборців голосують за фінансову програму тієї партії, реалізація якої веде до зростання доходів більшості населення. Інакше, на наступних виборах, за цю партію люди не проголосують.

8. Суть теореми Ерроу полягає утакому: якщо можливих варіантів більше двох, то жодна процедура голосування не забезпечує розумного колективного вибору, який би відповідав п'яти умовам оптимального вибору: раціональності, незалежності від безглузвих альтернатив, позитивному взаємозв'язку, недопустимості диктату, оптимуму Парето.

9. На політичну рівновагу впливають тільки політичні фактори.

10. Досягнути оптимуму Парето у реальних умовах будь-якої країни неможливо.

Завдання № 2. Визначте фактори, що впливають на політичну рівновагу у суспільстві.

Завдання № 3. Поясніть вислів: «Переважна частина виборців голосують за фінансову програму тієї партії, реалізація якої веде до зростання доходів більшості населення. Інакше, на наступних виборах, за цю партію люди не проголосують. Але при виборі більшістю фінансової програми певної партії (блоку) треба враховувати інтереси і меншості, бо це, в кінцевому підсумку, може негативно відобразитися на доходах більшості».

Завдання № 4. Заповнити таблицю, визначивши передумови, зміст і висновки з наведених теоретичних положень. Наведіть приклади за кожним теоретичним положенням.

Теоретичні положення	Передумови	Зміст	Висновки
Теорія суспільного вибору			
Теорема К. Ерроу			
Парето-оптимум			

Завдання №5. Поєднайте поняття з його правильним визначенням.

Поняття		Визначення	
1	Громадянське суспільство	А	це угода про рівень задоволення суспільними благами при умові, що вона вироблена за всіма правилами суспільного вибору.
2	Політична рівновага	Б	це суспільство, всі відносини між членами якого регламентовані законом, а окремі його члени мають рівні права брати участь у розробці рішень, що стосуються діяльності держави та їх власної долі, в тому числі й рішень, що стосуються загальнонаціональних і місцевих фінансів, шляхом голосування на референдумах, на виборах тощо.
3	Логролінг	В	якщо можливих варіантів більше двох, то жодна процедура голосування не забезпечує розумного колективного вибору, який би відповідав п'яти умовам оптимального вибору: раціональності, незалежності від безглузвих альтернатив, позитивному взаємозв'язку, недопустимості диктату, оптимуму Парето.
4	Суть теореми Ерроу	Г	ситуація, коли одна група депутатів голосує за законопроект іншої групи в обмін на якісь заохочення тощо.
5	Зміст оптимуму Парето	Д	вибір тієї чи іншої фінансової політики у державі багато в чому залежить від поведінки виборців і парламентарів, яка не завжди відповідає логіці.
6	Парадокс Ерроу	Е	дійсне поліпшення суспільних умов можливе лише тоді, коли той чи інший фінансовий захід уряду здатний підвищити добробут усіх без винятку; підвищити добробут однієї соціальної групи, не змінивши добробут інших.
7	Суспільний вибір	Ж	блага колективного користування, які мають позаринковий характер.
8	Суспільні блага	З	процес прийняття владою рішень про використання державних видатків під впливом виборців.

1. ___ 2. ___ 3. ___ 4. ___ 5. ___ 6. ___ 7. ___ 8. ___

 Рекомендована література: основна [3,4,5], додаткова [4]

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА США

 Мета вивчення теми: дослідити особливості розвитку страхового ринку США; визначити основних учасників страхового ринку США; ознайомитись з організацією фондового ринку США та проблемами його розвитку на сучасному етапі; засвоїти особливості організації діяльності некомерційних організацій в США.

Питання для самостійного вивчення

1. Розвиток страхового ринку США.
2. Організація фондового ринку США.
3. Особливості функціонування некомерційних організацій в США.

Основні терміни і поняття

Страховий ринок США, види страхування, учасники страхового ринку США, фінансовий сектор, ринок акцій, ринок облігацій, некомерційні організації

Теоретичні відомості

1. Розвиток страхового ринку США.

При опрацюванні першого питання слід дослідити особливості розвитку страхового ринку США, який має півтора столітню історію, а в сучасних умовах це одна з важливих складових фінансового ринку країни. Більш того, наявність страхового полісу у суспільстві розглядається як одна з ознак реалізації «американської мрії», тому попит на страхові послуги у країні традиційно високий. Обсяги страхових премій, отриманих страховими компаніями на території США у 2015 р. перевищили 2,5 трлн. дол. На США припадає 46% світового ринку ризикового страхування (страхування майна, відповідальності та ін.) та 29,7% світового ринку страхування життя. У галузі страхування зайнято більше 2,8 млн. осіб.

Страховий ринок у США, як і в інших країнах світу, поділяють на два сегменти: страхування життя та ризикове страхування. Найбільшою страховою компанією країни є «State Farm Insurance Group», на яку припадає 12% страхового ринку, в тому числі 18% ринку страхування автотранспорту і 23% ринку страхування життя. Ці показники вдвічі перевищують частку компанії «Allstate Insurance Group», яка є другою за потужністю страховою компанією США. До трійки лідерів страхового ринку входить також компанія «American Insurance Group» (AIG), на яку припадає близько 4% страхового ринку. Іншими потужними страховими компаніями на ринку США є Berkshire Hathaway, Metropolitan Life Insurance. Усього в США функціонує близько 4 тис. компаній страхування життя і 4,5 тис. компаній зі страхування майна і відповідальності.

Треба звернути увагу на те, що тенденцією сучасності є поступова концентрація страхового ринку під впливом процесів злиття і

поглинання. Однак, вони ще не набули масштабних розмірів, тому страховий ринок США характеризується високим рівнем конкуренції. Конкуренція на страховому ринку США пояснюється також підходом держави до його регулювання. Вона розглядає конкуренцію як важіль, який дає змогу забезпечити високий рівень пропозиції і якості страхових послуг. Посилюють конкуренцію на страховому ринку США також іноземні страхові компанії, які відкривають свої представництва на території країни. Разом з тим, для захисту економічних інтересів страхових компаній, законодавством США встановлено обмеження на надання страхових послуг банківськими установами.

Найбільш популярними видами страхування у США є страхування від нещасних випадків та автотранспорту. При цьому більше половини доходів страхові компанії на початку XXI ст. отримували від продажу полісів страхування від нещасних випадків, близько 40% – від комерційного страхування (майнового та інших видів страхування юридичних осіб), 5% – від страхування життя і здоров'я та близько 3% – від страхування втрати роботи.

До середини 90-х років XX ст. провідним каналом реалізації страхових послуг на ринку США була діяльність страхових агентів, які поділяються на кептивних (представляють інтереси однієї страхової компанії) та незалежних (співпрацюють з кількома страховими компаніями). Однак, починаючи з кінця 90-х років страхові компанії все активніше використовують інші канали продажу страхових полісів: через мережу Інтернет, «страхові моли», прямі продажі. Разом з тим, вони поки забезпечують незначну частку доходів страхових компаній.

У США функціонує децентралізована модель державного регулювання страхового ринку – уряд відмовився від створення федеральної системи регулювання, передавши ці повноваження штатам. Законодавчим підґрунтям цього стало прийняття відповідного Закону Маккарена-Фергюсона. Відтак, більшість аспектів діяльності страхових компаній регулюється на рівні штатів, а федеральне законодавство регламентує тільки її окремі моменти. Прикладом цього може бути федеральний Закон про утримання ризику від 1986 року, який передбачає можливість у виняткових випадках введення страхової діяльності у будь-якому штаті без отримання ліцензії чи виконання регуляторних вимог.

Діяльність регуляторних органів спрямована на захист інтересів споживачів, захист страхових компаній від неплатоспроможності, а також забезпечення доступності страхових послуг для широких верств населення.

Державне регулювання страхового ринку у США передбачає діяльність у двох напрямках: регулювання платоспроможності страховиків і регулювання ринку.

Регулювання платоспроможності передбачає встановлення вимог до капіталу, формування резервних фондів, інвестиційної діяльності страхових компаній, а також щодо надання фінансової звітності та санкцій проти неплатоспроможного страховика. При цьому основна увага органів регулювання концентрується на ціноутворенні на страхові послуги,

затвердженні форм страхових полісів, а також процедурі укладення угод страхування і розгляді претензій. Іншим важливим аспектом державного регулювання є попередження дискримінації страхових компаній відносно громадян з низькими доходами.

Відповідно до законодавства США, на рівні штатів створені спеціальні структури, уповноважені на регулювання страхового ринку, які, фактично, являють собою окремі міністерства, очолювані пост-комісаром. У переважній більшості штатів пост-комісар призначається та підпорядковується безпосередньо губернатору. Однак, у деяких штатах ця посада є виборною, а тому він має незалежний статус.

Слід зазначити, що у структурі органу регулювання страхового ринку виділяють такі підрозділи:

- відділ ліцензування страхових агентів;
- відділ ліцензування і перевірки страхових компаній;
- відділ полісів страхування життя;
- відділ полісів майнового страхування;
- відділ страхових ставок;
- відділ юридичних питань та ін.

Координацією регуляторної політики на рівні країни в цілому займається Національна асоціація страхових комісарів (НАСК), до якої входять пост-комісари усіх штатів країни. Вона виконує функції надштатного органу, розробляє єдині стандарти регулювання страхового ринку та типові закони. Після схвалення правових норм на зборах НАСК вони рекомендуються до внесення у страхове законодавство усіх штатів впродовж двох років.

Фінансове регулювання діяльності страхових компаній передбачає встановлення фінансових стандартів, правил фінансової звітності та проведення перевірок, а також заходів до неплатоспроможних страховиків.

Фінансові стандарти – це вимоги до страхових компаній при зверненні за ліцензією на провадження страхової діяльності. У США використовують такі форми фінансових стандартів:

- вимоги до депозитів (коштів, які страховик зобов'язаний внести на рахунок казначейства штату);
- вимоги до власного капіталу (призначені для забезпечення платоспроможності страховика на випадок непередбаченого збільшення зобов'язань за виплатами чи зниження вартості активів). В середньому мінімальний розмір капіталу визначений на рівні 2 млн. дол. США;
- вимоги до резервного капіталу (у більшості штатів прирівняні до вимог для власного капіталу).

З метою оцінки відповідності страхових компаній фінансовим стандартам НАСК здійснює фінансовий моніторинг. Він передбачає перевірку річних і квартальних звітів страхових компаній, отримання за запитами додаткової інформації для оцінки їхнього фінансового стану. При цьому в процесі фінансового моніторингу складаються рейтинги за 11 показниками (об'єднаними у 4 групи: рентабельність, ліквідність, резерви, загальний

фінансовий стан) для компаній майнового страхування та за 12 показниками (об'єднаними у 4 групи: рентабельність, інвестиції, зміни в операціях, загальний фінансовий стан) – для компаній зі страхування життя. За результатами моніторингу визначаються страхові компанії, які потребують першочергової уваги зі сторони органів регулювання.

2. Організація фондового ринку США.

Метою вивчення другого питання є дослідження особливостей організації фондового ринку. Спочатку варто ознайомитись з організацією фінансового сектора. У США функціонує величезна кількість кредитних і загалом фінансових установ, зокрема: більше 76 тис. комерційних банків (з філіями), більше 13 тис. ощадних банків, 53 тис. іпотечних фінансових інститутів, близько 28 тис. інвестиційних компаній, більше 10 тис. кредитних спілок. Банки відіграють важливу роль у кредитуванні економіки і населення. Окрім цього більш важливим, ніж в Європі, джерелом інвестицій і переливу капіталу є фондовий ринок (на США припадає 40% світового фондового ринку).

Важливими інструментами грошово-кредитної політики є операції з цінними паперами на відкритому ринку, вплив на масштаби кредитування через механізм облікової ставки, регулювання резервів комерційних банків на рахунках резервних банків ФРС.

Ринок акцій. США у післявоєнний період займають перше місце в світі за обсягом капіталізації ринку акцій. Хоча внаслідок консолідації кількість компаній, акції яких котируються на організованому ринку скоротилася в 1,5 рази, їхня кількість складає 5,1 тис. (у Великобританії – 2,6 тис., Канаді – 3,8 тис., Японії – 2,4 тис.) [19]. В цілому обсяги ринку акцій оцінюються на рівні 18-20 трлн. дол. Причини високої капіталізації і ліквідності ринку акцій – удисперсній структурі власності і високій питомій вазі цих інструментів у фінансових активах населення. Акціями у США володіють більше 91 млн. осіб (1/3 населення). Третина акціонерного капіталу перебуває у руках населення безпосередньо, а з врахуванням взаємних фондів – половина. Значна частина акцій (14% або більше 2,5 трлн. дол.) перебуває у власності іноземних інвесторів.

Для більшості американських компаній характерний високий рівень акцій до запитання (70-90%) та висока норма дивідендних виплат (по групі 500 найбільших компаній – 50-80% доходу у XX ст., 30-35% – у 2000-х роках). Середньорічна доходність акцій провідних американських компаній складає близько 16-18%.

Ринок облігацій. Корпоративні облігації представлені традиційними незабезпеченими корпоративними облігаціями (debentures), різноманітними паперами, які з'явилися для сек'ютизації – MBS, ABS, СМО (CDO). У 2000-х роках щорічно на американському ринку розміщується облігацій на суму від 2,3 до 3 трлн. дол. Загальний обсяг корпоративних цінних паперів в обігу наприкінці 2017 р. складав 22,4 трлн. дол., з них більшість склали інструменти

сек'юритизації (передусім MBS). Іноземним інвесторам належить 29% усіх корпоративних облігацій в обігу. Характерною рисою американського боргового ринку є значні обсяги обігу короткострокових (до 9 місяців) цінних паперів, які мають назву комерційні папери (commercial paper) – 2 трлн. дол. на початок 2017 року. Популярність цих паперів обумовлюється тим, що їх непотрібно реєструвати в Комісії з цінних паперів і бірж (SEC).

Облігації казначейства США представлені ринковими облігаціями (4,7 трлн. дол. на початок 2017 року) і неринковими ощадними облігаціями федерального уряду (savings bonds – 0,2 трлн. дол.). Останні є винятково популярними в населення.

Слід звернути увагу на те, що на фондовому ринку США обертаються такі види державних облігацій [19]:

- векселі (bills) – короткострокові цінні папери з терміном погашення до 1 року;
- ноти (notes) – середньострокові іменні цінні папери з терміном обігу до 10 років;
- бонди (bonds) – довгострокові іменні цінні папери з терміном обігу більше 10 років;
- TIPS (Treasury Inflation Protected Securities) – індексовані облігації;
- інші класичні процентні інструменти з виплатою процентного доходу 2% в рік.

Близько 60% казначейських облігацій складають T-notes, близько чверті – T-bills, 12% – T-bonds, близько 8% – TIPS. 44% усіх казначейських облігацій належить іноземним інвесторам, що пояснюється високим рівнем надійності цих цінних паперів. Відтак, обсяг операцій з борговими цінними паперами держави щоденно складає 500-600 млрд. дол. [19].

Обсяг ринку муніципальних облігацій у 2017 році складав 2,6 трлн. дол., більшість з них припадає на боргові зобов'язання урядів штатів та адміністрацій найбільших міст.

Специфікою муніципальних облігацій у США є те, що доходи від них не оподатковуються федеральними податками, а тому ставка їхньої доходності зазвичай нижча, ніж федеральних облігацій.

Інститути фондового ринку. Професійні учасники фондового ринку США – це брокерсько-дилерські фірми (security brokers and dealers) і портфельні менеджери (portfolio managers).

Більшість брокерсько-дилерських компаній США є членами загальнонаціональної організації – Національної асоціації фондових дилерів (NASD), яка виконує роль регулятора ринку. NASD розробляє стандарти цієї діяльності, наглядає за їхнім виконанням і застосовує санкції, атестує співробітників брокерсько-дилерських фірм.

У структурі брокерсько-дилерських фірм виділяють так звані «інвестиційні банки» – крупні брокер-дилери, які надають послуги з розміщення (андерайтингу) цінних паперів.

Найбільшими інвестиційними банками США на сьогодні є «Соломон бразерс» (Solomon Brothers), «Мерілл Лінч» (Merrill Lynch), «Голдмен Сакс» (Goldman Sachs), «Шеарсон Леман» (Shearson Lehman), «Ферст Бостон» (First Boston) і «МорганСтенлі» (Morgan Stanley), які гарантують розміщення цінних паперів на первинному ринку, а також діють як брокери для клієнтів на вторинному ринку. На відміну від інших розвинутих країн, роль комерційних банків у торгівлі цінними паперами незначна. До 1999 р. банкам було заборонено діяльність з розміщення і торгівлі корпоративними цінними паперами. І хоча з прийняттям Закону про фінансову модернізацію ця заборона була знята, банки і зараз беруть слабку участь у торгівлі цінними паперами.

Крім комерційних банків, фінансові інститути США об'єднують: депозитні установи (ощадні і кредитні організації), страхові компанії (зі страхування життя і майна), пенсійні фонди, інвестиційні корпорації, взаємні фонди. На ці фінансові інститути припадає більше 40% фінансових активів [19].

Головним регулятором (сторожовим собакою – watchdog) фондового ринку США є Комісія з цінних паперів і бірж (Securities Exchange Commission – SEC). Комісія має широкі повноваження – крім регуляторної діяльності, вона має право здійснювати власні слідчі дії. Повноваження SEC поширюються на професійних учасників фондового ринку (брокер-дилерів, фондові біржі, інвестиційних консультантів, реєстраторів, депозитарно-клірингові організації).

Нагляд і регулювання банківської діяльності здійснюють три організації: ФРС, Служба контролера грошового обігу, підрозділи Міністерства фінансів (Office of the Controller of the Currency), Федеральна корпорація страхування депозитів. Регулювання діяльності пенсійних фондів і страхових компаній перебуває у компетенції спеціальних органів штатів. Таким чином, на відміну від інших розвинутих країн, у США немає єдиного мегарегулятора усіх сегментів фінансового ринку [19].

3. Особливості функціонування некомерційних організацій в США.

При вивченні третього питання студенту слід чітко розуміти особливості функціонування некомерційних організацій. Офіційна статистика некомерційних організацій (НКО) ведеться в США з 20-х років ХХ ст. До кінця 60-х років ХХ ст. вони поширювались досить повільно. Прискорення процесу спостерігалось між 1967 і 1977 рр., коли їх кількість зросла з 309 тис. до 1 млн. В 2002 р. їх нараховувалось 1,4 млн., і щорічно до них добавлялись 25-30 тис. нових організацій. З 1960 по 1999 р. бюджет американського некомерційного сектора (НС) зріс з 3% ВВП до 6,9%. Являючись по цьому показнику лідером, США займали п'яте місце (9% або 8,7 млн. чоловік) по частці штатних працівників НКО і чисельності економічно активного населення, пропускаячи вперед Нідерланди (12,6%), Ірландію (11,5%), Бельгію (10,5%) і Ізраїль (9,2%) [9].

Здатність НКО точно в строк отримувати потрібну інформацію, швидко і якісно здійснювати прийняті рішення в повній мірі використовуються федеральним урядом і органами влади штатів. Їм вигідно не тільки звільняти від податків благодійні місії, а й напругу фінансувати діяльність НС. Наприклад, наприкінці ХХ ст. асигнування із бюджету США покривали 54% всіх витрат некомерційного сектора на фінансування наукових досліджень, 52 – на взаємодопомогу, 47 – на медичну допомогу, 33 – на послуги по забезпеченню зайнятості і підготовці кадрів, 25 – на фінансування вищої освіти і 16% – на общинні проекти. Про бажання адміністрації США співпрацювати у своїй соціально-економічній політиці з інститутами громадянського суспільства красномовно говорять цифри. Так, з загального об'єму програм соціальних послуг, профінансованих у 2000 фін. р. федеральним бюджетом, на частку НКО припало 54%, на урядові агентства – 42, на комерційні структури – 4; в галузі зайнятості і підготовки кадрів – 48,8 і 44; у сфері охорони здоров'я – 44,23 і 33% відповідно.

Користь, яку уряд отримує від співпраці з НКО, підтверджується і тією готовністю, з якою він надає їм пільгові кредити, субсидії на оплату позичкового відсотка, гарантії по позичках в комерційних банках, безкоштовний час на державному телебаченні для реклами послуг колективного користування. Очевидні вигоди співпраці і для НКО: вони отримують крупне і порівняно стаке джерело фінансових ресурсів, відповідно збільшуються масштаби операцій. Крім всього іншого привабливість НС для уряду полягає в його порівняно низьких питомих затратах на виробництво послуг завдяки безплатній праці волонтерів і порівняно низьких в середньому по США ставках заробітної плати штатних працівників НКО у порівнянні з працівниками державних і комерційних закладів (в середньому 68% від ставок державних службовців і 74% – від ставок працівників промисловості) [9].

Громадські інститути займають такі ніші, які дають їм можливість не тільки виживати, а й активізувати свою діяльність. В США переважна більшість НКО працює на рівні міських общин (із 1,4 млн. НКО загальнонаціональних – 22 тис.), де вони вступають в корисні контакти з сімейними, сусідськими і етнічними групами. Успіх роботи НКО визначає врахування думки населення на стадії, що передують виробництву послуг чи плануванню міських заходів. В умовах транспарентності підготовлених проектів місцеві спільноти можуть ознайомитися з ними і дати власну оцінку запропонованим варіантам. Згідно з законом 1974 р. ради громадян (citizen's counsels – СС) мають право вносити свої корективи і проекти заявок на отримання федеральних субсидій по програмі житлового будівництва і міського розвитку і можуть навіть анулювати той чи інший проект, якщо він не відповідає інтересам місцевої спільноти.

Слід зазначити, що на рівні місцевих самоуправлінь НКО діє на трьох головних напрямків – здійснюють контроль над діяльністю муніципальних

служб, дають рекомендації місцевій владі і справляють вплив на прийняті рішення, надають різноманітні послуги населенню.

В 70-90-ті роки ХХ ст. масштаби діяльності некомерційних організацій (НКО) розширились, з'явилися нові напрямки, які охопили громадянську експертизу проектів міського планування і зонування, підготовку кадрів, участь в планах розміщення місцевої соціальної інфраструктури, допомогу в усуненні наслідків стихійних лих, підтримання у належному стані паркових зон, очистку території від твердих відходів, репрезентацію інтересів іноземних культурних общин (з країн Латинської Америки і Південно-Східної Азії), прищеплення їм елементів американської політичної культури, вивчення англійської мови і надання юридичної консультації.

Головними сферами діяльності НКО залишаються охорона здоров'я, освіта і соціальні послуги. На рубежі ХХІ ст. по кількості організацій (28 тис.) і зайнятого персоналу (4 млн. чоловік) домінували НКО медичного профілю; за ними йшли НКО в сферах освіти і наукових досліджень – 20 тис. НКО і 2 млн. чоловік, а також соціальних послуг – 25 тис. НКО і 1,5 млн. чоловік. Вклад НКО у збільшення об'єму суспільних благ поєднується з пожертвуваннями сімей, які мають підвищену динаміку: в 1980 р. об'єм пожертвувань становив 25,5 млрд. дол., а до 1997 р. перевищив 143 млрд. У 1984 р. кошти на благодійність виділяли 47% американських сімей, а в 2013 р. – 76 % [9]. Важливо вивчити цей досвід та поширити його в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Поміркуйте, яким чином цінності американського суспільства впливають на рівень розвитку та структуру сучасної фінансової системи країни.
2. Назвіть основні ознаки, які характеризують ринок боргових фінансових інструментів у США. Які чинники, на ваш погляд, справляють визначальний вплив на формування його обсягів і структури?
3. Назвіть основні канали реалізації страхових продуктів у США. Порівняйте їх між собою, вкажіть їхні переваги та недоліки.
4. Порівняйте між собою організацію регулювання страхового ринку у США та Україні. Яка модель, на Ваш погляд, більш ефективна? Відповідь аргументуйте.
5. Чому переважна частина домогосподарств в США надає допомогу некомерційним організаціям?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. На відміну від інших розвинутих країн, роль комерційних банків США у торгівлі цінними паперами незначна.
2. Головними сферами діяльності НКО залишаються охорона здоров'я, освіта і соціальні послуги.

3. Фінансове регулювання діяльності страхових компаній передбачає встановлення фінансових стандартів, правил фінансової звітності та проведення перевірок, а також заходи до неплатоспроможних страховиків.

4. Страховий ринок у США, як і в інших країнах світу, поділяють на два сегменти: страхування життя та ризикове страхування.

5. Крім комерційних банків, фінансові інститути США об'єднують: депозитні установи (ощадні і кредитні організації), страхові компанії (зі страхування життя і майна), пенсійні фонди, інвестиційні корпорації, взаємні фонди.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Фінансовий рік у США починається:

- а) 1 січня;
- б) 1 квітня;
- в) 1 вересня;
- г) 1 жовтня.

2. Загальні напрямки бюджетної і фінансової політики США установлює:

- а) президент;
- б) головне бюджетно-контрольне управління;
- в) адміністративно-бюджетне управління;
- г) міністерство фінансів.

3. У виконавчій владі в якій із перелічених держав не існує посади прем'єр-міністра?

- а) Канаді;
- б) США;
- в) Великій Британії;
- г) Японії.

4. Вища виконавча влада у США зосереджена в руках:

- а) міністра фінансів;
- б) президента;
- в) прем'єр-міністра;
- г) усі відповіді не правильні.

5. Контроль за виконанням бюджету в США покладений на:

- а) адміністративно-бюджетне управління та на Міністерство фінансів;
- б) місцеві органи законодавчої влади;
- в) головне бюджетно-контрольне управління;
- г) усі відповіді є правильними.

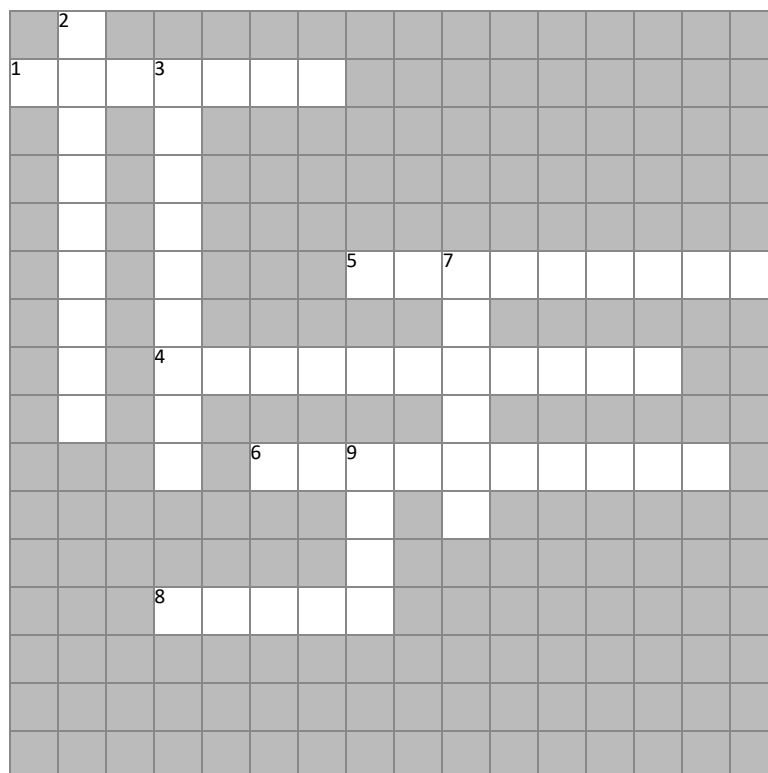
6. Основу дохідної частини бюджетів штатів становлять:

- а) прибутковий податок з фізичних осіб;
- б) податок на прибуток корпорацій;
- в) податок із продажів;
- г) усі відповіді є правильними.

7. Надходження в бюджети штатів США відбувається за нормативами, що встановлюються:

- а) місцевими органами законодавчої влади;
- б) міністерством фінансів;
- в) адміністративно-бюджетним управлінням;
- г) головним бюджетно-контрольним управлінням.

Завдання №3. Кроссворд.

<i>По горизонталі</i>	<i>По вертикалі</i>
<p>1. Короткострокові цінні папери з терміном погашення до 1 року.</p> <p>4. Фінансове діяльності страхових компаній – встановлення фінансових стандартів, правил фінансової звітності та проведення перевірок, а також заходи до неплатоспроможних страховиків.</p> <p>5. Національна страхових комісарів – надштатний орган, який розробляє єдині стандарти регулювання страхового ринку та типові закони.</p> <p>6. Фінансовий – перевірка річних і квартальних звітів страхових компаній, отримання за запитами додаткової інформації для оцінки їхнього фінансового стану.</p> <p>8. Довгострокові іменні цінні папери з терміном обігу більше 10 років.</p>	<p>2. Форми фінансових стандартів, які передбачають певну суму коштів, які страховик зобов'язаний внести на рахунок казначейства штату – це вимоги до</p> <p>3. Фінансові – вимоги до страхових компаній при зверненні за ліцензією на провадження страхової діяльності.</p> <p>7. Одна з головних сфер діяльності НКО.</p> <p>9. Середньострокові іменні цінні папери з терміном обігу до 10 років.</p>

 Рекомендована література: основна [3,7,9], додаткова [3,5,6]

ТЕМА 3. ФІНАНСОВА СИСТЕМА КАНАДИ

 Мета вивчення теми: дослідити особливості організації пенсійної системи Канади; ознайомитись з елементами пенсійної системи Канади; засвоїти види допомог, що виплачуються за Програмою забезпечення в старості; проаналізувати передумови та етапи північноамериканської економічної інтеграції; визначити причини виникнення північноамериканської економічної інтеграції та її можливі наслідки.

Питання для самостійного вивчення

1. Фінанси пенсійної системи Канади.
2. Північноамериканська економічна інтеграція: проблеми і перспективи для фінансової системи Канади.

Основні терміни і поняття

Пенсійна система Канади, елементи пенсійної системи Канади, види допомог, що виплачуються за Програмою забезпечення в старості, північноамериканська економічна інтеграція, Північноамериканська зона вільної торгівлі

Теоретичні відомості

1. Фінанси пенсійної системи Канади.

При опрацюванні першого питання слід звернути увагу на той факт, що пенсійна система Канади значно відрізняється від американської відсутністю розподілу пенсії: по старості, інвалідності, втраті годувальника. Вона включає три основні елементи. Перший – це Програма забезпечення в старості (ПЗС), всезагальна пенсійна схема, яка фінансується із загальних державних доходів. В її рамках виплачуються пенсії всім канадцам, які досягли певного віку і постійно проживають (чи проживали) в країні протягом певного часу. Ця схема існує з 1952 р.

Другий елемент – Пенсійний план Канади (ППК) і його еквівалент для провінції Квебек (ППКв). ППК/ППКв є обов'язковою загальнонаціональною розподільчою програмою, яка фінансується за рахунок внесків пенсійної програми, заснованій на системі встановленої допомоги, прив'язаної до заробітної плати набувача. Вона фінансується за рахунок податку з заробітної плати, що порівну сплачується наймачем і працівником. Державні внески не робить. Це порівняно нова схема, заснована в середині 60-х років XX ст.

Третій елемент – добровільні пенсійні програми. Вони включають традиційні професійні пенсійні фонди, які фінансуються роботодавцями, профспілками чи галузями промисловості, а також персональні пенсійні рахунки, що управляються банками і компаніями.

Можна сказати, що існує й четвертий елемент – особисті накопичення та інші активи, наприклад дім чи інша нерухомість. Так, переважаюча частина

канадців мають у власності дім; як правило, до настання пенсійного віку внески за нього зроблені повністю або хоча б частково. Такі активи відіграють значну роль у забезпеченні фінансової безпеки пенсіонерів [9].

Однак, не будучи частиною пенсійної системи, особисті накопичення як джерело пенсійного доходу тут розглядатися не будуть. Як правило, ПЗС забезпечує базовий рівень пенсійного доходу всім особам у віці 65 років і старше, які прожили в Канаді більше 10 років в зрілому віці.

Крім того, слід зазначити, що за програмою ПЗС виплачуються три види допомог.

1. Фіксована пенсія ПЗС. Вона виплачується всім канадцам, які мають на неї право, незалежно від рівня їх доходу. Однак особи з щорічним оподатковуваним доходом, що перевищує певну суму, зобов'язані повернути частину цієї пенсії, яка поступово збільшується до досягнення 100% пенсії.

2. Гарантована надбавка до доходу (ГНД). Розмір надбавки залежить від доходу і є доповненням до фіксованої пенсії, яка виплачується особам з низькими доходами. Якщо набувач живе один, місячна сума скорочується на один долар (тут і далі – канадські долари) на кожні два, отримувані з інших джерел, не враховуючи фіксованої пенсії ПЗС. Розмір доплати і його зниження відповідним чином корегуються, якщо людина живе з дружиною (чоловіком).

3. Допомога (допомога утриманцям). Це – тимчасова грошова допомога, що виплачується чоловікам (дружинам), набувачам пенсії ПЗС, які мають низькі доходи, а також вдовцям (вдовам) у віці 60-64 роки до тих пір, поки вони не почнуть отримувати базову фіксовану пенсію ПЗС.

ППК/ППКв покриває практично всі типи зайнятості. Цей пенсійний план страхує платників та їх сім'ї від втрати доходу в результаті виходу на пенсію, інвалідності і смерті. ППК/ППКв є загальнонаціональним пенсійним планом. Управління ППК і ППКв дуже чітко скоординоване, щоб працівники нічого не втрачали при переїзді із Квебеку в іншу частину країни і навпаки. Участь в цьому плані починається з 18 років, нормальна пенсія виплачується по досягненню 65 років. Відповідним чином скореговані допомоги можна також отримувати до і після 65 років. В рамках цієї програми також виплачуються допомоги по інвалідності і допомога по втраті годувальника. Середня заробітна плата за весь стаж роботи індексується до дати досягнення 65-річного віку у відповідності із зростанням заробітної плати по країні. 15% періоду зайнятості, коли заробіток був найнижчим, виключається так само, як і роки, протягом яких виплачувалась допомога по інвалідності, і (якщо це приводить до збільшення допомоги) роки, протягом яких платник внесків мав дітей молодше 7 років. Таким чином, приблизно через 40 років досягається максимальний розмір допомоги, який дорівнює 25% середнього заробітку протягом періоду зайнятості [9].

Також слід звернути увагу, що професійні добровільні пенсійні фонди фінансуються роботодавцями і, у меншій мірі, профспілками і (або) об'єднаннями працівників. Вони управляються приватними компаніями, за

винятком тих випадків, коли місцева влада і державні органи фінансують добровільні пенсійні програми для своїх працівників. Хоча більше половини професійних пенсійних фондів базуються на системі встановлених внесків, більше 89% учасників (і активів) належать до схем, заснованих на встановлених виплатах.

Близько 40% зайнятих в Канаді беруть участь у професійних пенсійних фондах, включаючи державних чиновників на рівні федерації, провінцій і муніципалітетів (вони складають близько 50% всіх учасників). Персональні пенсійні рахунки є зареєстрованими пенсійними ощадними планами (Registered Retirement Savings Plans) і відомі як RRSP. Слово «зареєстровані» означає: для того, щоб скористатися податковими пільгами, ці рахунки повинні бути зареєстровані у податкових органах, інакше вони будуть звичайними ощадними чи інвестиційними рахунками [9].

Не враховуючи обмежень на внески, що нараховуються податковими органами, ця система майже повністю ринкова. Інвестиційні можливості включають стандартний набір інвестицій, в тому числі банківські депозитні сертифікати, довгострокові депозити, облігації, акції і пайові фонди. Рахунки RRSP не зобов'язані слідувати правилам концентрації і диверсифікації. Однак забороняються вкладення в похідні інвестиційні інструменти, а зарубіжні інвестиції обмежені 30% від розміру рахунків. Приватні особи мають право відкривати скільки завгодно рахунків RRSP у будь-який зручний час і в будь-якому фінансовому закладі. Фінансові заклади, чия діяльність дозволена в Канаді (крупні і дрібні банки, страхові компанії, трастові компанії, пайові фонди і т.д.), можуть конкурувати одна з одною за залучення вкладників. За винятком звичайних зборів на управління рахунком по інвестиційних операціях додаткові адміністративні витрати, пов'язані з рахунками RRSP, дуже низькі внаслідок значної конкуренції [9].

Починаючи з кінця XX ст. пенсійне законодавство Канади піддавалось змінам, спрямованим на збільшення «транспортабельності» пенсійних послуг, що надавалися професійними пенсійними фондами. Працівники, які припиняють участь цих фондах і бажають забрати вартість своїх зароблених пенсій, можуть відкрити спеціальний рахунок RRSP і перевести на нього кошти. Такі кошти називаються замороженими пенсійними рахунками. Вони підкоряються тим же правилам, що й звичайні рахунки RRSP, але є й деякі відмінності. Головна з них – з такого рахунку кошти не можна зняти до досягнення власником пенсійного віку. В останній час роботодавці стали використовувати RRSP в якості інструмента надання своїм працівникам пенсій, що базуються на схемах з встановленими внесками. Вони існують в рамках професійних пенсійних схем.

Пенсійне оподаткування в Канаді відповідає так званій моделі ООН. Внески вилучаються із оподаткованого доходу. Якщо їх сплачують роботодавці, вони виключаються як законні поточні витрати і не обкладаються податком як дохід працівників, з яких робляться ці внески. Якщо внески сплачуються працівниками, вони виключаються

ізоподатковуваного доходу платника. Інвестиційний дохід, отриманий пенсійними трастовими фондами чи персональними рахунками, необкладається податком. Всі допомоги обкладаються податком у повній мірі.

Передбачається, що більше 97% населення у віці від 65 років має право на пенсію ПЗС, і 40% на ГНД. Майже 80% населення у віці 18-65 років платять внески в ППК/ППКв. Майже 90% осіб старше 60 років отримують пенсійні допомоги в рамках ППК/ППКв. Близько 40% працівників беруть участь в професійних пенсійних фондах, близько половина їх – державні чиновники. Майже 35% працівників платять внески в RRSP. Із цього виходить, що пенсійне забезпечення в Канаді має складну структуру, оскільки крім пенсій по Програмі забезпечення в старості, які отримує практично все населення (97%) старше 65 років, це ж населення має пенсії по Пенсійному плану Канади (80%) і близько 40% працівників беруть участь у добровільних професійних пенсійних фондах. Однак в цій системі немає чіткого правила пенсійного забезпечення інвалідів у випадку втрати годувальника, як в США [9].

2. Північноамериканська економічна інтеграція: проблеми і перспективи для фінансової системи Канади.

Друге питання теоретичної частини самостійної роботи передбачає дослідження проблем і перспектив розвитку фінансової системи Канади, оскільки саме у 90-ті роки минулого століття на Північноамериканському континенті виникає прообраз майбутнього єдиного господарського комплексу, в якому національні економіки (Мексика, Канада і США) інтегруються і починають функціонувати як складові єдиної господарської системи.

Особливу увагу слід звернути на передумови виникнення Північноамериканської зони вільної торгівлі, які склалися поступово. Вони знайшли прояв у досить інтенсивному проникненні в мексиканську економіку транснаціональних корпорацій США, які закріпилися в ній цілою системою філій зі значними пільговими умовами виробничої і торговельної діяльності. Ці передумови склалися під впливом активної «американізації» провідних галузей канадської економіки. Неабияку роль у їх виникненні відіграло розширення торговельних відносин між США і Мексикою та США і Канадою.

Створенню «троїстого» інтеграційного об'єднання в Північній Америці передувало також досвід «вільної торгівлі» між Канадою і США, запровадженої відповідною угодою, підписаною у вересні 1988 р.

Про тісний зв'язок економіки Канади з економікою США свідчить хоча б той факт, що північноамериканські монополії контролюють майже половину гірничодобувної та понад 40 % обробної промисловості в канадській економіці. У свою чергу США значною мірою залежать від імпорту з Канади сировинних ресурсів, не говорячи вже про те, що Канада традиційно є великим торговельним партнером США.

У Мексиці на частку ТНК США припадає понад 70% усіх іноземних інвестицій у провідні галузі національної економіки – автомобільну, хімічну, електротехнічну та ін.

Наприкінці 80-х років починається серія консультацій і переговорів з приводу поглиблення та юридичного оформлення інтеграційних зв'язків між Мексикою і США. Звичайно ж, Канада не могла залишитися осторонь мексикансько-американського зближення: вона приєднується до переговорного процесу, який завершився у вересні 1992 р. підписанням тристоронньої угоди про створення Північноамериканської зони вільної торгівлі — North American Free Trade Agreement (NAFTA) [6].

Підписання тристоронньої угоди означало початок нового етапу розвитку інтеграційного процесу в Західній півкулі, а також у світовому господарстві в цілому. Північноамериканське інтеграційне об'єднання за основними економічними показниками перевищує Європейський Союз, а з поширенням зони вільної торгівлі на Латиноамериканський регіон підводить базу під створення міжконтинентального спільного ринку товарів та послуг.

Слід зазначити, що **специфічність НАФТА** визначається низкою характеристик, котрі певною мірою відрізняють її як від західноєвропейської, так і від інших моделей міжнародної економічної інтеграції.

По-перше, Північноамериканська зона вільної торгівлі має континентальні масштаби. У світовому господарстві – це перше інтеграційне угруповання з такою характеристикою. Воно об'єднує лише три, але досить великі за територією, людськими ресурсами та економічним потенціалом країни.

По-друге, країни, що об'єдналися в НАФТА, мають різні рівні економічного розвитку, більше того, рівень Мексики різко контрастує з рівнем США та Канади. Власне це не є винятковим явищем: у Західній півкулі подібний приклад демонструє МЕРКОСУР, до якого поряд з такими велетнями Латинської Америки як Бразилія та Аргентина, входять Уругвай і Парагвай, котрі значно поступаються їм в економічному розвитку.

По-третє, яскраво вираженим центром Північноамериканської зони вільної торгівлі залишаються США – світовий лідер з величезним науково-технічним, технологічним потенціалом та конкурентоспроможною економікою. Основні торговельні та інвестиційні потоки в межах угруповання спрямовані переважно із США або до США; більша частина зовнішньоторговельного обігу Канади (74%) і Мексики (65%) припадає на торгівлю із США. Що ж до канадсько-мексиканських торговельних та інвестиційних зв'язків, то до останнього часу вони залишалися надто слабкими [6].

По-четверте, угода має широкомасштабний характер: вона охоплює виробничу сферу, міжнародну торгівлю, фінансові відносини між країнами-інтегрантами, інвестиційну діяльність, розширює вільний рух капіталів, необмежений вивіз прибутків і доходів, поглиблює лібералізацію взаємної торгівлі, регулює порядок міграції робочої сили тощо.

По-п'яте, країни-члени НАФТА є водночас і атлантичними, і тихоокеанськими; вони майже рівновіддалені від двох інших потужних світових економічних регіонів – Західної Європи та Азійсько-тихоокеанського

регіону, що дає можливість рівномірно розвивати економічні зв'язки з ними і суттєво впливати на розвиток цих зв'язків.

На відміну від Європейського Союзу, що піднявся на найвищий інтеграційний щабель, НАФТА не має досконалої структури наднаціональних органів регулювання тристоронніх відносин, що на даний час цілком влаштовує Канаду й Мексику, які вбачають в ній загрозу своїй політичній та економічній незалежності. Зрештою зона вільної торгівлі – це перший етап у міжнародній економічній інтеграції, і йому притаманні свої інституційні механізми.

Особливість угоди про НАФТА полягає також у тому, що вперше у світовій практиці в системі світових господарських зв'язків інтеграційне угруповання об'єднало найбільш високорозвинуті держави сучасності з однією з держав, що розвиваються, яка ледь піднялася до рівня «нових індустріальних середніх держав». Тому цілком природною можна вважати строкатість північноамериканського інтеграційного об'єднання, що підтверджується навіть найбільш загальними показниками.

Головними стимулами інтегрування є спільні економічні інтереси, що разом із принципами взаємовигідних відносин складають фундамент угоди. Цілі угоди полягають у тому, щоб позбутися перешкод у торгівлі, створити умови для справедливої конкуренції, збільшити доцільність інвестування, спільно захищати права інтелектуальної власності, запровадити ефективний механізм співпраці та розв'язання суперечностей, а також розвивати тристороннє, регіональне та багатостороннє кооперування.

Кожна з трьох країн-учасниць має свої економічні інтереси в НАФТА і, звісно, кожна з них плекає надію за допомогою вільної торгівлі реалізувати ці інтереси.

США прагнуть насамперед посилити могутність північноамериканського «центру» і його вплив на світове господарство, розширити безмитний ринок реалізації продукції власних товаровиробників, зміцнити позиції національного капіталу ТНК в економіці Мексики і Канади, збільшити доступ до мексиканських і канадських економічних ресурсів, через Мексику поширити вплив на всю Латинську Америку в дусі відомої політики панамериканізму.

Канада сподівається позбавитися протекціоністських обмежень з боку законодавства Сполучених Штатів і в такий спосіб підвищити конкурентоспроможність товарів своїх виробників на ринках США; суттєво збільшити товарообіг із Мексикою, який раніше був незначним; через США і Мексику вийти на ринки країн Латиноамериканського регіону; через активізацію зв'язків у межах об'єднання пожвавити економічну ситуацію в країні, підвищити темпи економічного зростання, розширити межі зайнятості. Канада розглядає НАФТА як «символ подальшої лібералізації торгівлі й торговельного законодавства» [6].

Свої інтереси в НАФТА вбачає і Мексика, яка поставила собі за мету за допомогою вільної торгівлі отримати доступ до досягнень науково-технічного прогресу для створення потужних засад модернізації національної економіки. Інтегруючись до найбільшої у світі зони вільної торгівлі, Мексика розраховує

на вигідні умови експорту своєї продукції на ринках США і Канади; особливі надії пов'язуються із залученням додаткових інвестицій, новітніх технологій в національне виробництво, що має забезпечити значне збільшення кількості робочих місць, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва.

Учасники НАФТА проголосили своєю головною метою створення не спільного ринку західноєвропейського зразка, а зони вільної торгівлі, яка дала б можливість кожній країні-інтегранту без перешкод і обмежень розвивати економічні відносини з іншими державами та регіонами.

Треба зазначити, що угода дає можливість практичного розв'язання важливих питань не лише торгівлі, а й усього взаємного співробітництва, зокрема [6]:

– у митній сфері: згідно з угодою країни-інтегранти зробили суттєвий крок до скасування митних обмежень – США на 84 % і Канада на 79 % мексиканського експорту (за винятком нафтопродуктів); Мексика ліквідувала митні обмеження на 43 % товарів із США і на 41 % товарів із Канади;

– в інвестиційній сфері: запроваджений інвестиційний механізм не передбачає будь-яких обмежень у діяльності іноземних інвесторів; при цьому гарантуються конвертованість національної валюти і можливість переказів коштів за кордон;

– у виробничій сфері: угодою передбачено створення режиму найбільшого сприяння місцевим фірмам; зі сфери дії угоди вилучені галузі, які відповідно до Конституції перебувають у виключній компетенції держави;

– у невиробничій сфері: запроваджено режим найбільшого сприяння у взаємовідносинах між державами-інтегрантами;

– у фінансовій сфері: вся система розрахунків залишається під контролем держав; під дію угоди про НАФТА не підпадають політика грошового обігу та обміну валют, а також діяльність із соціального страхування та капітального будівництва.

Для розв'язання спірних питань узгоджено механізм дії інституцій трьох рівнів – міжурядові консультації, комісія з вільної торгівлі, арбітраж.

Слід визначити, що експерти вважають, що від участі в НАФТА найбільше виграла Мексика, яка більшою мірою, порівняно зі США й Канадою, поліпшила становище в таких сферах, як добробут, реальний ВВП, реальні витрати, робочий час, реальна зарплатня, капітальні інвестиції, імпорт, експорт. Певних зрушень країни-інтегранти добилися в розв'язанні проблем зайнятості, інфляції, промислового виробництва, зовнішньої торгівлі.

Питання для самоконтролю

1. Які елементи включає пенсійна система Канади?
2. Чим принципово відрізняється пенсійна система Канади від пенсійної системи США?
3. Які види допомог виплачуються за Програмою забезпечення в старості?

4. Що передбачає збільшення «транспортабельності» пенсійних послуг у Канаді?
5. Назвіть передумови виникнення північноамериканської економічної інтеграції.
6. У чому специфічність Північноамериканської зони вільної торгівлі?
7. Які переваги надає НАФТА країнам-учасникам?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Пенсійна система Канади майже не відрізняється від американської пенсійної системи.
2. Пенсійна система Канади включає чотири основні елементи – Програма забезпечення в старості (ПЗС), Пенсійний план Канади та Квебеку (ППК/ППКв), добровільні пенсійні програми, особисті накопичення та інші активи.
3. Програма забезпечення в старості є всезагальною пенсійною схемою, яка фінансується із загальних державних доходів і в рамках якої виплачуються пенсії всім канадцам, які досягли певного віку і постійно проживають (чи проживали) в країні протягом певного часу.
4. Пенсійний план Канади та Квебеку є обов'язковою загальнонаціональною розподільчою програмою, яка фінансується за рахунок податку з заробітної плати, що порівну сплачується наймачем і працівником, держава внесків не робить.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. У Канаді діє:
 - а) трьохрівнева банківська система;
 - б) традиційна дворівнева банківська система;
 - в) традиційна однорівнева банківська система;
 - г) усі відповіді неправильні.
2. Регіональне планування в Канаді складається з декількох фаз, які включають:
 - а) розробку заходів, спрямованих на запобігання погіршення економічної ефективності виробництва, виснаження ґрунтових, лісових і водних ресурсів;
 - б) врегулювання використання земель;
 - в) розробку конкретних оптимальних рішень щодо використання місцевих ресурсів;
 - г) ув'язку різних регіональних планів в єдине ціле через координацію планування;
 - д) не має правильної відповіді;
 - є) усі відповіді правильні.
3. Канада:
 - а) не входить до зони євро;
 - б) входить до зони євро від 1 січня 2001 року;

- в) входить до зони євро від 1 січня 1999 року;
- г) входить до зони євро від 1 січня 2007 року.

4. Допомога утриманцям у Канаді – це:

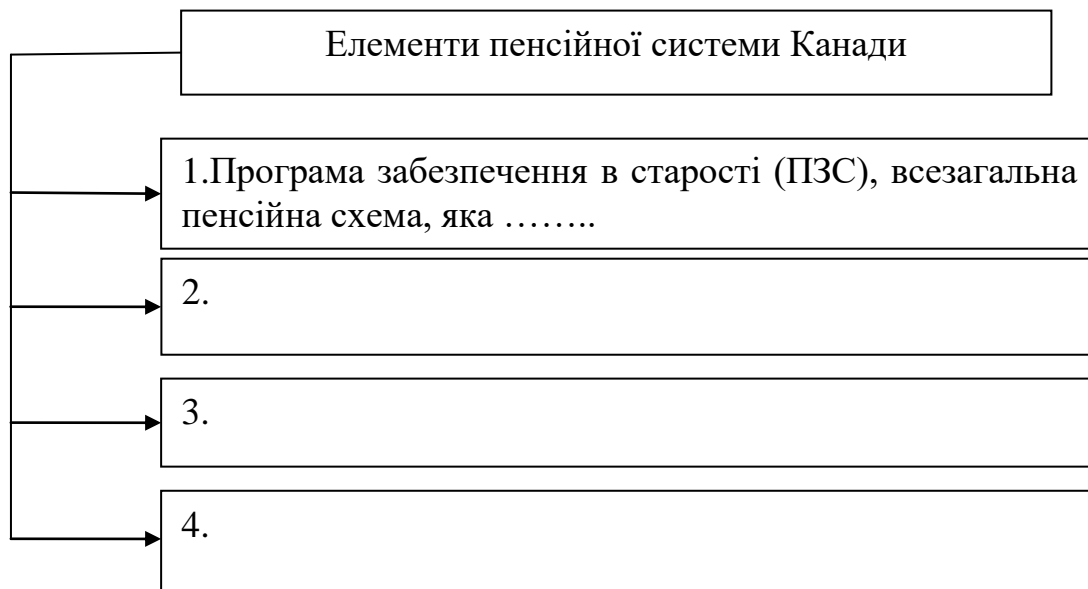
а) тимчасова грошова допомога, що виплачується чоловікам (дружинам), набувачам пенсії ПЗС, якімають низькі доходи, а також вдівцям (вдовам) у віці 60-64 роки до тих пір,поки вони не почнуть отримувати базову фіксовану пенсію ПЗС;

б) допомога, що виплачується всім канадцям, якімають на неї право, незалежно від рівня їх доходу;

в) допомога, що є доповненням до фіксованої пенсії, яка виплачуєтьсяособам з низькими доходами;

г) такої форми допомоги у Канаді не існує.

Завдання №3. Завершіть структурно-логічну схему елементів пенсійної системи Канади.

Завдання №4. Заповніть таблицю, визначивши види допомог, що виплачуються за Програмою забезпечення в старості (ПЗС) у Канаді та особливості їх нарахування.

1. Фіксована пенсія	2.	3.

Рекомендована література: основна [3,5,7], додаткова [5,6,8]

ТЕМА 4. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ

 Мета вивчення теми: з'ясувати особливості функціонування спеціальних фондів в Японії; засвоїти принципи нарахування пенсійних виплат японських пенсіонером; ознайомитись зі структурою пенсійної системи Японії; дослідити особливості структури і функціонування податкової служби Японії.

Питання для самостійного вивчення

1. Функціонування спеціальних фондів в Японії.
2. Особливості структури і функціонування податкової служби Японії.

Основні терміни і поняття

Спеціальні фонди, базова (соціальна) пенсія, додаткова (професійна) пенсія, дворівнева система пенсійних накопичень і виплат Японії, Національне податкове управління Японії, центральний орган Національного податкового управління.

Теоретичні відомості

1. Функціонування спеціальних фондів в Японії.

При опрацюванні першого питання слід звернути увагу на те, що у Японії спеціальні фонди є складовою частиною спеціальних рахунків. Наприкінці XX ст. налічувалось 12 спеціальних фондів. До них належать страхові, пенсійні, ощадні і деякі інші фонди. У цей же час в Японії здійснюється поступове реформування пенсійної системи. Завдання реформи – зробити так, щоб вона складалась з національної пенсійної системи (базова пенсія), яка охоплює все населення, і пенсій, що виплачуються найманим робітникам.

Крім того, слід з'ясувати, що базова пенсія виплачується по старості, інвалідності, а також всім, хто потребує її. 2/3 фінансування забезпечується коштами різних страхових пенсійних фондів. Існують, наприклад, фонд базової пенсії по старості, фонд для тих, хто втратив годувальника. На створення пенсійних фондів працює практично все населення Японії у віці від 20 до 65 років. У 2014 р. кожний працюючий японець вносив до того чи іншого фонду майже 100 доларів на місяць.

Пенсійний фонд найманих працівників приватного сектора складається з відрахувань підприємств, внесків самих працівників і доплат з боку держави. Пенсія становить приблизно 70% місячної зарплати працівника-чоловіка. Пенсійні фонди працівників державних і муніципальних підприємств і закладів формуються із коштів товариств взаємодопомоги, які створюються за місцем роботи, а також виплат самих підприємств і державних дотацій.

Зверніть увагу, що для отримання базової пенсії по старості необхідний 25-річний трудовий стаж і 65-річний вік. Зараз пенсійна система Японії

пропонує кілька варіантів, розмір пенсії залежить від того, коли людина (чоловік або жінка) вирішить вийти на заслужену старість [4,9]:

- при виході на пенсію в 60 років розмір пенсійної виплати буде зменшено на 30%;
- при виході в 63 роки втрата складе 12%;
- при виході в 65 років пенсіонер отримає всі належні йому кошти;
- якщо він продовжить працювати і вийде на пенсію в 70 років, розмір її збільшиться на 42%.

Таким чином держава спонукає своє населення продовжувати працювати. Це можливо за рахунок високої тривалості життя японців: середній показник у чоловіків – 80,9 років, у жінок – 87,1 років. Як відомо, тут мешкає понад 20% всіх довгожителів на планеті. Крім того, така система враховує особливості поведінки японців – це працьовитий народ, якому важливо усвідомлювати свою затребуваність і причетність до спільної справи [4,9].

У цій країні прийнята дворівнева система пенсійних накопичень і виплат (табл.1).

Табл. 1. Структура пенсійної системи в Японії

Назва	Опис	Розмір пенсії, дол
Базова (соціальна)	На таку пенсію мають право всі японці, які досягли 65-літнього віку. На 50% фінансується державою, ще на 50% – за рахунок фонду накопичень. Складає близько 73% від грошових надходжень середнього пенсіонера в країні. Мінімальний загальний робочий стаж особи повинен становити не менше 25 років.	Мінімальний – \$600. Середній – \$700.
Додаткова (професійна)	Повністю залежить від доходу, який отримувала людина. Відрахування здійснює роботодавець, розмір – 18,3–40% від розміру заробітної плати. Отримати її можна з 65 років.	Середній – \$700-800

Загальна сума пенсії японців на місяць – близько 1500 дол. Також пенсіонер має право на отримання одноразової допомоги. Виплатою допомоги займаються власники фірм, де людина працює. Розраховується шляхом

перемноження розміру середньої зарплати на кількість відпрацьованих на підприємстві років.

Дохід подружжя-пенсіонерів складається з базових пенсій чоловіка і дружини, пенсії по страхуванню найманого працівника. У 2016р. у сукупності це становило в середньому понад 2200 дол. на місяць.

2. Особливості структури і функціонування податкової служби Японії.

При опрацюванні другого питання слід дослідити структуру **Національного податкового управління Японії**, якає такою:

1. 11 районних податкових управлінь;
2. 518 окружних податкових служб;
3. Податкова служба Окінави (зона розташування баз США);
4. Національний податковий коледж для підготовки службовців-податківців (в Україні подібний заклад створено в Ірпіні, там готують кадри й для податкової міліції);
5. Національний податковий суд для розгляду податкових спорів.

У свою чергу, слід звернути увагу на те, що структура **центрального органу Національного податкового управління** є такою[4]:

1. Секретаріат начальника управління;
2. Управління оподаткування;
3. Управління доходів і збору податків;
4. Управління перевірки рахунків та кримінальних розслідувань.

До структури **секретаріату** входять 6 відділів:

1. Відділ управління;
2. Відділ обліку;
3. Відділ планування;
4. Відділ соціальних питань;
5. Відділ громадських зв'язків;
6. Відділ автоматичної обробки даних.

Структура **управління оподаткування** охоплює 6 відділів:

1. Відділ прибуткового податку;
2. Відділ майнового податку;
3. Відділ корпоративного податку;
4. Відділ податку на споживання;
5. Відділ винного податку;
6. Відділ відомостей і перевірок.

Структура **управління доходів і збору податків** включає 2 відділи:

1. Відділ управління доходами;
2. Відділ збору податків.

Структура **управління перевірки рахунків і кримінальних розслідувань** така:

1. Відділ перевірки рахунків;
2. Відділ кримінальних розслідувань.

Слід зазначити, що оплата праці податківців в Японії має такі особливості:

1. Ставки заробітної плати податкових службовців вище, ніж у інших державних службовців;

2. Зарплата податківців має 11 ступенів: для тих, хто тільки поступив на роботу – 1-й ступінь, а керівників окружних податкових служб – від 9 до 11 ступеня (залежить від величини округу).

При встановленні розмірів зарплати враховуються:

1) здібності;

2) успіхи в роботі;

3) досвід роботи;

4) строки отримання попереднього ступеня.

Особливу увагу слід звернути на те, що в Японії існує інститут податкових обліковців, яких нараховується 57 тис. осіб. Податкові обліковці – це люди, які допомагають платникам податків виконувати їх обов'язки (готують податкові документи, надають консультації по основних податках). Податкові обліковці повинні мати відповідну освіту і бути на обліку в Управлінні податкових обліковців Японської федерації товариств податкових обліковців [4].

Питання для самоконтролю

1. Які спеціальні фонди функціонують в Японії? Яким чином вони формуються?

2. З яких відрахувань складається Пенсійний фонд найманих працівників приватного сектора ?

3. Від яких факторів залежить розмір пенсії в Японії?

4. Опишіть структуру пенсійної системи в Японії.

5. З яких підрозділів складається національне податкове управління Японії?

6. Які особливості має оплата праці податківців в Японії?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Пенсійний фонд найманих працівників приватного сектора складається з відрахувань підприємств, внесків самих працівників і доплат з боку держави.

2. Для отримання базової пенсії по старості необхідно мати 30-річний трудовий стаж і 70-річний вік.

3. Завдяки сучасній пенсійній реформі Японія спонукає своє населення продовжувати працювати.

4. У Японії прийнята трирівнева система пенсійних накопичень і пенсійних виплат.

5. Кожен японський пенсіонер має право на отримання одноразової допомоги. Виплатою такої допомоги займаються державні фонди, до яких звертається пенсіонер.

6. Дохід японських подружжя-пенсіонерів складається з базових пенсій чоловіка і дружини, пенсії по страхуванню найманого працівника, одноразових виплат кожному з подружжів.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Місцеві податки у Японії характеризуються:

- а) прогресивністю;
- б) низькими ставками у порівнянні з іншими країнами;
- в) ставки податків враховують рівень доходів платників;
- г) множинністю і регресивністю.

2. Фізичні особи Японії сплачують такий податок як:

- а) прибутковий префектурний податок;
- б) місцеві прибуткові податки;
- в) податок на жителя;
- г) всі відповіді правильні.

3. У Японії бюджетна діяльність місцевих органів поділяється на такі категорії:

а) охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;

б) освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;

в) охорона громадського порядку, громадські роботи, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;

г) охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення.

4. Система коефіцієнтів модифікацій включає такі види коефіцієнтів:

- а) видові;
- б) зонально-кліматичні;
- в) демографічні;
- г) всі відповіді правильні.

5. Капіталовкладення і позики, що отримані японськими компаніями в рамках Програми державних позик та інвестицій:

а) підлягають повному поверненню з нарахуванням відсотків;

б) є безповоротними;

в) підлягають поверненню без нарахування відсотків;

г) підлягають терміновому поверненню з частковим нарахуванням відсотків.

6. Японський інвестиційний бюджет, тобто Програма фінансових інвестицій та позик розробляється:

а) Бюджетною комісією;

б) Урядом одночасно з підготовкою проекту «звичайного» поточного бюджету, але окремо від нього;

в) Міністерством фінансів в рамках «звичайного» поточного бюджету;

г) Управлінням економічного планування.

7. При встановленні розмірів зарплати в Японії враховуються:

а) здібності;

б) успіхи в роботі;

в) досвід роботи;

г) строки отримання попереднього ступеня.

8. Оплата праці податківців в Японії має такі особливості:

а) ставки заробітної плати податкових службовців вище, ніж у інших державних службовців;

б) зарплата податківців має 11 ступенів: для тих, хто тільки поступив на роботу – 1-й ступінь, а керівників окружних податкових служб – від 9 до 11 ступеня (залежить від величини округу);

в) ставки заробітної плати податкових службовців нижче, ніж у інших державних службовців, але існують значні доплати до основної заробітної плати;

г) ставки заробітної плати податкових службовців не відрізняються від зарплат інших державних службовців.

9. Структура центрального органу Національного податкового управління складається з таких елементів:

а) Секретаріат начальника управління;

б) Управління оподаткування;

в) Управління доходів і збору податків;

г) Управління перевірки рахунків та кримінальних розслідувань.

Завдання №3. Заповніть таблицю, визначивши особливості нарахування різних видів пенсійного забезпечення в Японії.

Назва пенсії	Особливості нарахування	Ромір пенсії
1. Базова		

Завдання №4. Визначте, з яких елементів складається структура Національного податкового управління Японії.

Структура Національного податкового управління Японії складається з таких елементів:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Рекомендована література: основна [3,5,7,10], додаткова [5,6]

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

ТЕМА 5. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1. 📌 Мета вивчення теми: ознайомитись з процесами європейської інтеграції, передумовами та причинами розвитку; дослідити завдання, які постають перед країнами в процесі економічної інтеграції; дослідити етапи створення та розвитку Європейського Союзу; визначити проблеми та перспективи розвитку інтеграційних процесів на сучасному етапі.

Питання для самостійного вивчення

1. Роль європейської інтеграції у загальносвітовому розвитку.
2. Етапи створення та розвитку Європейського Союзу.

Основні терміни і поняття

Економічна інтеграція, інтеграційні процеси, причини розвитку інтеграційних процесів, етапи створення Європейського Союзу.

Теоретичні відомості

1. Роль європейської інтеграції у загальносвітовому розвитку.

Опрацювання першого питання слід розпочати з визначення поняття «Економічна інтеграція». Отже, економічна інтеграція – це злиття господарств окремих країн у єдиний відтворюючий механізм, тобто формування єдиної господарської системи на міжнародному рівні, що вимагає єдиного міждержавного управління. Результатом цього процесу стає ринок, де витрати виробництва стають нижчі порівняно з національними ринками інтегрованих країн.

Процес поступової передачі функцій національної держави в галузі регулювання економіки на наднаціональний рівень, що активно розвивається в Європі, – об'єктивне відображення реалії феномена транснаціоналізації високорозвиненої економіки відносно малих у своїй більшості європейських країн. Не випадково економічна інтеграція просунулася найбільше саме на європейському континенті.

Об'єднання – Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та інші, поки не мають настільки розвинених інтеграційних механізмів і систем управління.

Слід звернути увагу на те, що **причинами розвитку інтеграційних процесів є:**

- 1) інтернаціоналізація господарського життя, посилення міжнародної спеціалізації і кооперування виробництва, переплетення капіталів;
- 2) протиборство центрів суперництва на світових ринках і валютній нестабільності.

Для багатьох країн стратегічні цілі у сфері економіки стають дуже схожими. Якщо спробувати їх підсумувати, то в концентрованому вигляді вони виражаються в прагненні паралельно домогтися рішення ряду таких **найважливіших завдань**:

- забезпечити стабільне економічне зростання;
- створити економічні умови, які гарантують зайнятість населення і скорочення безробіття;
- не виходити за рамки низьких темпів інфляції, перетворити це завдання в головне для кредитно-грошової політики країн ЄС;
- підтримувати високу конкурентоспроможність європейської продукції, використовуючи переваги єдиного ринку, модернізації економіки та її структурної перебудови;
- розвивати трансєвропейські проекти як чисто економічні, так і в зв'язаних сферах (наприклад, освітні);
- нівелювати регіональні диспропорції економічного розвитку в ЄС та підтримувати «найменш розвинуті регіони»;
- зберегти відносно високі стандарти рівня життя і соціальних гарантій для населення;
- у більш загальному плані – підкорити розвиток економіки інтересам індивіда і забезпечити повний розквіт особистості на основі нових науково-технічних можливостей суспільства, поставлених на його службу [4,10].

Європейський Союз у даний час є одним з провідних економічних центрів сучасного світу, які здійснюють вплив на розвиток економічних відносин як на регіональному, так і глобальному рівнях.

Студент має розуміти, що **метою прихильників ЄС** є відірвати економічну модель від національного ґрунту. На це спрямовано рішення органів ЄС, діяльність яких підлягає інтересам усього Союзу, але не його окремих країн. Європейське право має безумовний пріоритет над національним правом. Фінансуються і підтримуються проекти в першу чергу міжнаціонального трансграничного масштабу. Заохочується співробітництво фірм із різних країн ЄС. Чиновникам ЄС запропоновано «забути» свою національну приналежність і приймати рішення тільки в інтересах усього Союзу. Краще з національних моделей відбирається за допомогою надзвичайно тонкого і всебічного механізму попередніх консультацій та узгодження з усіма зацікавленими сторонами країн ЄС. Але це не означає, що ЄС – це співтовариство багатьох національних держав. Конституція, прийнята в 2004 р. підтверджує, що Європейський Союз – це компроміс. Національні держави передають йому деякі зі своїх прав, такі, як рішення питань внутрішнього ринку, міжнародної торгівлі, сільського господарства, рибальства чи екології. Кожна з держав, яка хоче стати цілком суверенною, може вийти зі складу Європейського Союзу як на підставі угоди, що укладається в Раді міністрів Європейського Союзу, так і без висновку угоди після закінчення двох років після виявлення відповідного бажання. В останньому випадку немає ніяких додаткових умов, що могли б, у зв'язку з виходом країни з

Євросоюзу, пред'являтися Європейським Союзом чи іншими державами-членами ЄС. Так, у 2016 р. у Великій Британії був проведений референдум з питання виходу країни з ЄС, за результатами якого 52% учасників всенародного голосування висловилося за те, щоб Велика Британія вийшла з ЄС.

2. Етапи створення та розвитку Європейського Союзу.

Вивчення другого питання слід розпочати з того, що Європейська економічна інтеграція у своєму розвитку включає кілька етапів. Розглянемо їх.

Зона вільної торгівлі (1950–1960-і рр.) – найпростіша форма, у рамках якої відміняються торгові обмеження між країнами, насамперед мита. Відносно третіх країн кожна держава проводить самостійну торгову політику.

Студенту слід звернути увагу на те, що у 1951 р. шість країн засновують Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВСТ): Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. В 1957 р. ці країни створюють Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейську спілку з атомної енергії (Євратом). В березні 1957 р. підписано Римський договір про європейську інтеграцію, який був ратифікований і діє з 1 січня 1958 р.

Доцентрові тенденції призвели до створення в 1967 р. угруповання під назвою Європейські співтовариства (пізніше Європейське співтовариство (ЄС)), які об'єднують ЄОВСТ, ЄЕС, Євратом. Вони мають спільні керівні органи, єдиний бюджет і здійснюють єдину політику.

На противагу ЄС, за ініціативою Великої Британії, в 1960 р. створена Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) згідно з підписаною в Стокгольмі відповідної конвенції. На відміну від Європейського співтовариства, ЄАВТ є «малою зоною вільної торгівлі». ЄАВТ – регіональне торговельно-економічне угруповання ряду європейських країн, в якому країни-члени частково не відмовляються від свого суверенітету. В ЄАВТ не має наднаціональних органів, які мають право видавати закони [4,10].

Завдяки росту значущості Європейського Союзу, вагомість ЄАВТ поступове зменшується, і тому, починаючи з 1970-х рр., Велика Британія, Данія, Португалія вийшли з ЄАВТ та вступили в ЄС. Зараз ЄАВТ включає: Ісландію, Норвегію, Швейцарію. По особливому протоколу договір ЄАВТ поширюється і на Ліхтенштейн, що перебуває в митній унії зі Швейцарією.

Митний союз (1970–1980-і рр.) – встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та проведення єдиної зовнішньоторговельної політики відносно третіх країн. Він доповнюється платіжним союзом, що дозволяє забезпечити взаємну конвертованість валют та функціонування єдиної розрахункової грошової одиниці (ЕКЮ, з 1999 р. – євро).

Детальніше: в 1973 р. в ЄС вступають Велика Британія, Ірландія, Данія. В цьому ж році заснована Європейська валютна система, усі країни ЄС, крім Великої Британії стають її повноправними членами. В 1981 р. до ЄС приєднується Греція, в 1986 р. – Іспанія та Португалія.

Спільний ринок (1980–1990-і рр.) забезпечує, поряд з вільною взаємною торгівлею та єдиним зовнішньоторговельним тарифом, свободу переміщення капіталу і робочої сили, а також узгодження економічної політики.

Особливої уваги заслуговує те, що економічна міць ЄС, динамічність його розширення та чутлива залежність окремих країн Західної Європи від торгівлі з ним, ставить перед іншими країнами Європи альтернативу: або вступити в ЄС і частково відмовитися від свого суверенітету, але зате користатися всіма можливостями найпотужніших ринків світу, або лишатися осторонь, відрізати собі шлях до процесу об'єднання Західної Європи з усіма негативними наслідками для власної економіки. Але рух до об'єднання Європи, стимулом якого є єдиний союз, активізується, і члени ЕАВТ в інтересах своєї власної економіки змушені або вступити в ЄС, або знайти певну формулу асоціювання.

Студенту слід з'ясувати, що економічний, політичний і валютний союз (1990-і рр. ХХ ст. – наші дні) – вища форма інтеграції, що сполучає всі перераховані вище форми з проведенням загальної економічної та валютно-фінансової політики, зі створенням системи міждержавного регулювання соціально-економічних процесів.

1990-і рр. ознаменувалися новим розширенням ЄС: в 1990 р. відбулося об'єднання Німеччини, таким чином автоматично ЕС доповнився приєднаними землями колишньої НДР.

У зв'язку з проектом створення Європейського центрального банку і єдиної валюти, потрібна була зміна Римського договору 1957 р. В 1992 р. був укладений Маастрихтський договір про нові сфери співробітництва, включаючи оборону та правосуддя, який заклав основу для економічного та валютного союзу. Угода про утворення на базі Європейського співтовариства – Європейського політичного, економічного та валютного союзу (скорочена назва Європейський Союз – ЄС) підписана 12 країнами в м. Маастрихт (Нідерланди) 7 лютого 1992 р., ратифікована і набула сили з 1 листопада 1993 р. – це офіційна дата народження ЄС.

Маастрихтський договір обґрунтував основні принципи кредитно-грошової і бюджетної політики в ЄС і зобов'язав національні уряди слідувати твердим критеріям фінансової конвергенції. Він передбачає поетапне просування до економічного та валютного союзу, а також здійснення спільної політики в нових галузях – дипломатії, юстиції, поліції, оборони.

У 1995 р. до ЄС приєдналися Австрія, Швеція і Фінляндія.

З 1 січня 1999 р. була введена єдина валюта ЄС євро, яку прийняли всі країни, крім Великої Британії, Данії, Швеції та Греції.

До 2002 р. розрахунки в євро здійснювалися тільки в безготівковій формі, а з 1 липня 2002 р. банкноти та монети євро замінили національні валюти 12 держав [10].

Єдина валюта євро була покликана усунути ризики, зв'язані з обміном валют, і тим самим створити більш сприятливе середовище для інвесторів. Відповідно до розрахунків експертів, обмінні ризики і зв'язані з ними витрати, є

основною перешкодою росту інвестицій. Євро також повинна була знизити інфляцію, процентні ставки та полегшити для ЄС податкову реформу, тобто стимулювати зростання виробництва та зайнятості.

З 1 травня 2004 р. повноправними членам Європейського Союзу стали 10 країн Центральної та Східної Європи та Середземномор'я – Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Словаччина, Словенія, Польща, Чеська республіка, Естонія. З їхнім вступом ЄС виріс з 15 до 25 країн, територія Союзу збільшилася на чверть, населення з 380 до 450 млн. осіб – на 20 %. Новий ЄС став найбільшим по населенню єдиним ринком світу і відстає лише від НАФТА (Північноамериканської зони вільної торгівлі, що об'єднує США, Канаду і Мексику) за обсягами економіки. Обсяг економіки Євросоюзу виріс тільки на 5%, тому що середній дохід на душу населення в 10 нових країнах ЄС складає лише 46 % від цього середнього показника по 15 країнам ЄС до розширення. Самі багаті з нових країн – Кіпр і Словенія – 70% середньоєвропейського рівня, сама бідна – Латвія – 35% [10].

Отже, ЄС пройшов шлях від загального ринку вугілля і сталі 6 країн до інтегрованого господарського комплексу та політичного союзу 27 держав (після входження Хорватії у 2013р., ЄС нараховує 27 країн-учасників).

Питання для самоконтролю

1. Назвіть причини інтеграційних процесів у Європі?
2. Назвіть етапи створення Європейського Союзу.
3. Які завдання стоять перед країнами-учасницями Євросоюзу?
4. Розкажіть про роль ЄС у сучасному світі.
5. Які переваги та недоліки для «старих» та «нових» країн об'єднаної Європи у зв'язку з розширенням кордонів?
6. Назвіть тенденції та проблеми розвитку Євросоюзу на сучасному етапі.

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Протиборство центрів суперництва на світових ринках і валютній нестабільності не є причинами розвитку інтеграційних процесів.

2. Європейський Союз у даний час є одним з провідних економічних центрів сучасного світу, які здійснюють вплив на розвиток економічних відносин як на регіональному, так і глобальному рівнях.

3. ЄС – це не компроміс, це співтовариство багатьох національних держав і Конституція ЄС, прийнята в 2004 р., підтверджує це.

4. Кожна з держав, яка хоче стати цілком суверенною, може вийти зі складу Європейського Союзу, як на підставі угоди, що укладається в Раді міністрів Європейського Союзу, так і без висновку угоди, після закінчення двох років після виявлення відповідного бажання.

5. Зона вільної торгівлі є найпростішою формою, у рамках якої відмінюються торгові обмеження між країнами, насамперед мита.

6. Угода про утворення на базі Європейського співтовариства – Європейського політичного, економічного та валютного союзу (скорочена назва Європейський Союз – ЄС) підписана 12 країнами в м. Маастрихт (Нідерланди) 7 лютого 1992 р., ратифікована і набула сили з 1 листопада 1993 р.

7. На сьогодні Європейський Союз у своєму складі нараховує 27 країн-учасниць.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Угода про утворення на базі Європейського співтовариства – Європейського політичного, економічного та валютного союзу (скорочена назва Європейський Союз – ЄС) ратифікована і набула сили з:

- а) 1 липня 1991р.;
- б) 1 жовтня 1992р.;
- в) 1 листопада 1993 р.;
- г) 1 січня 1992р.

2. Єдина валюта ЄС – євро була введена з:

- а) 1 січня 1999 р.;
- б) 1 жовтня 1992р.;
- в) 1 листопада 1993 р.;
- г) 1 січня 1992р.

3. Комісари КЄС висуваються країнами-членами ЄС, призначаються:

- а) Європейським Економічним Співтовариством;
- б) Європейським центральним банком (ЄЦБ);
- в) Рахунковою палатою;
- г) Радою Міністрів.

4. Територіально Європейський парламент розділений між:

- а) Брюсселем (робота в комітетах);
- б) Страсбургом (пленарні засідання);
- в) Люксембургом (секретаріат);
- г) усі відповіді правильні.

5. Комісія Європейського Союзу (КЄС) – це:

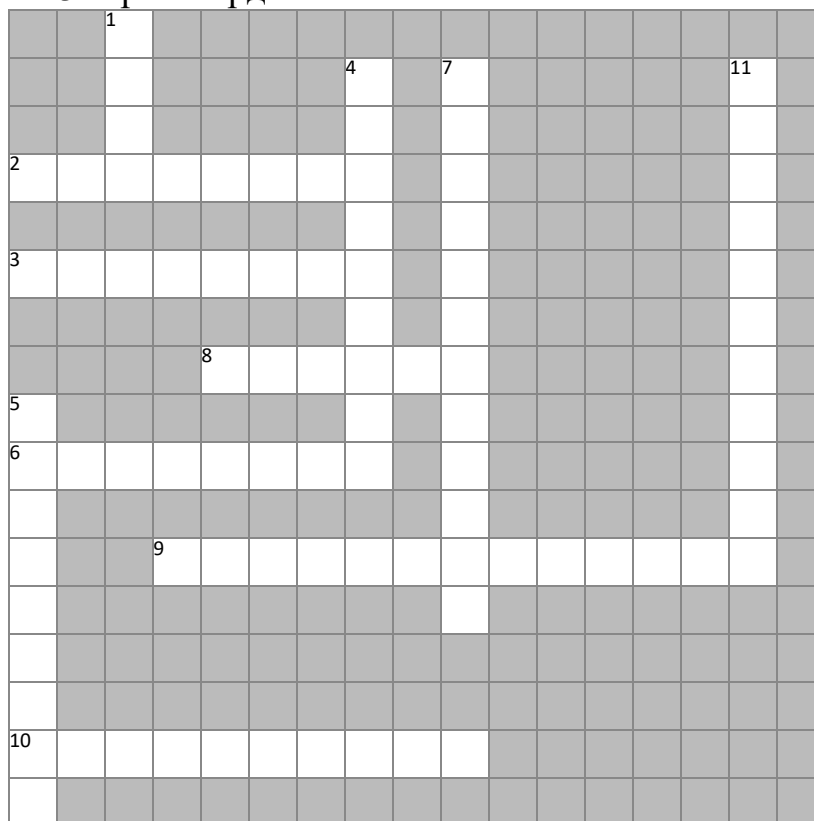
а) виконавчий орган ЄС, що піклується про нормальну щоденну роботу організації;

- б) політичний орган ЄС;
- в) багатофункціональний орган ЄС;
- г) фінансовий орган ЄС.

6. Рада Європейського Союзу (Рада міністрів) – багатофункціональний орган влади на рівні міністрів національних урядів, організацію роботи якої виконує:

- а) Європейський центральний банк;
- б) Генеральний секретаріат Ради;
- в) Міністр фінансів;
- г) Рахункова палата.

Завдання №3. Кроссворд.

<i>По горизонталі</i>	<i>По вертикалі</i>
<p>2. Одна з країн, яка з 1 травня 2004 р. є повноправним членом Європейського Союзу.</p> <p>3. Зона вільної – найпростіша форма, у рамках якої відміняються торгові обмеження між країнами, насамперед мита.</p> <p>6. Ринок, що забезпечує поряд з вільною взаємною торгівлею та єдиним зовнішньоторговельним тарифом, свободу переміщення капіталу і робочої сили, а також узгодження економічної політики.</p> <p>8. Союз, що передбачає встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та проведення єдиної зовнішньоторговельної політики відносно третіх країн.</p> <p>9. Договір, який обґрунтував основні принципи кредитно-грошової і бюджетної політики в ЄС і зобов'язав національні уряди слідувати твердим критеріям фінансової конвергенції.</p> <p>10. Економічна – це злиття господарств окремих країн у єдиний відтворюючий механізм, тобто формування єдиної господарської системи на міжнародному рівні, що вимагає єдиного міждержавного управління.</p>	<p>1. Єдина валюта ЄС, яка була введена з 1 січня 1999 р.</p> <p>4. Союз, що дозволяє забезпечити взаємну конвертованість валют та функціонування єдиної розрахункової грошової одиниці.</p> <p>5. Регіональне торговельно-економічне угруповання ряду європейських країн, в якому країни-члени частково не відмовляються від свого суверенітету – це Європейська вільної торгівлі.</p> <p>7. Один з провідних економічних центрів сучасного світу, які здійснюють вплив на розвиток економічних відносин як на регіональному, так і глобальному рівнях – це союз.</p> <p>11. союз – вища форма інтеграції, що сполучає всі форми об'єднань з проведенням загальної економічної та валютно-фінансової політики, зі створенням системи міждержавного регулювання соціально-економічних процесів.</p>

 Рекомендована література: основна [4,7,8], додаткова [4,8]

ТЕМА 6. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

 Мета вивчення теми: ознайомитись з особливостями діяльності податкових органів Німеччини; дослідити структуру податкових органів Німеччини; дослідити особливості функціонування фінансового ринку Німеччини; засвоїти основи організації податкової служби Франції; ознайомитись з функціями, які вона виконує; з'ясувати принципи організації податкової служби Великобританії.

Питання для самостійного вивчення

1. Особливості діяльності податкових органів Німеччини.
2. Особливості фінансового ринку Німеччини.
3. Податкова служба Франції та її функції.
4. Організація податкової служби Великобританії.

Основні терміни і поняття

Податкові органи Німеччини, фінансовий ринок Німеччини, податкова служба Франції, податкова служба Великобританії, податкові інспектори, загальні уповноважені, спеціальні уповноважені.

Теоретичні відомості

1. Особливості діяльності податкових органів Німеччини.

При опрацюванні першого питання, слід звернути увагу на особливості побудови структури податкових органів Німеччини. Так, податкові інспекції входять до фінансової системи ФРН, яка має складну структуру.

Треба звернути увагу на те, що структура управління фінансової системи ФРН включає такі елементи.

1. Федеральне міністерство фінансів.
2. Земельні міністерства фінансів.
3. У кожній землі є Верховна фінансова дирекція (головне фінансове управління), яка підпорядкована одночасно і федеральному, і земельному міністерствам фінансів.
4. Верховній фінансовій дирекції підпорядковані податкові інспекції і митні органи. Як правило, в податкових інспекціях працює від 100 до 300 чоловіків.
5. У громадах, на які поділяються землі, є податкові відділки, кількість працівників у них визначається так: 1 співробітник на 600 жителів району.

Наступним проблемним питанням є дослідження особливостей оплати праці податківців. Оплата праці в податкових органах ФРН залежить від категорії працівника та стажу роботи.

Категорії в податковій службі ФРН такі:

- 1) А-1 – А-5 – нижчий рівень (завгосп, кур'єр);

2) А-5 – А-9 – середній рівень (потрібен атестат і 2 роки навчання у фінансовій школі – асистент, секретар, інспектор служби);

3) А-9 – А-13 – підвищений рівень служби (3-річна освіта – податкові інспектори (А-9));

4) А-13 – А-16 – вищий рівень служби (керівництво інспекцією).

Заробітна плата в податковій інспекції залежить від стажу роботи, оскільки оклад кожного працівника (на тій самій посаді) автоматично підвищується кожні два роки. Разом з тим, працівники податкової служби, як і всі державні службовці, платять дуже високі податки (біля 50% доходу).

Окрім того, студент повинен дослідити взаємодію податкової служби ФРН з іншими державними структурами, оскільки органи фінансового розшуку працюють у тісному контакті з кримінальною поліцією і прокуратурою. Ці органи можуть проводити розслідування як за запитами останніх, так і за власною ініціативою.

Співробітники фінансового розшуку беруть участь у слідчих діях по кримінальних справах, якщо вони відносяться до порушень у сфері оподаткування[4,5,7].

Консультанти по податках

1) Це – не працівники Мінфіну, але останній видає їм ліцензію на право їх діяльності. Робота без ліцензії суворо карається.

2) Вони надають платні консультації платникам податків щодо законного зменшення оподаткованої бази, допомагають виконати розрахунки податкових зобов'язань.

2. Особливості фінансового ринку Німеччини.

Друге питання передбачає дослідження особливостей функціонування ринку державних цінних паперів Німеччини – четвертому найбільшому міжнародному ринку урядових зобов'язань після США, Японії і Великобританії. Треба звернути увагу на те, що відмінною його особливістю є те, що він за своїм об'ємом не превалює над ринком решти типів боргових фондових інструментів, але значно перевищує ринок акцій. В загальному об'ємі облігацій, розміщених на території ФРН останніми роками, частка державних облігацій не перевищувала 40%, тоді як питома вага облігацій, випущених приватними банками, становила 60%. Необхідно відзначити, що завдяки активній політиці уряду по розміщенню цінних паперів значення сектора державних облігацій постійно зростає.

Іншою важливою рисою ринку державних облігацій у ФРН є наявність єдиного статусу і універсальних правил здійснення операцій з різними видами урядових боргових інструментів. Як емітенти державних цінних паперів виступають: федеральний уряд; спеціальні його служби (залізниця і пошта); уряди земель; місцеві органи влади (общини, комуни). Всі ці органи здійснюють позики від свого імені. Основним позичальником на ринку державних облігацій є федеральний уряд.

Для фінансування державного боргу федеральний уряд випускає такі види цінних паперів: облігації ФРН; федеральні облігації; боргові сертифікати; федеральні касові облігації; ощадні сертифікати; казначейські фінансові зобов'язання; безпроцентні казначейські сертифікати.

На завершення розкриття другого питання, студент має уявити, що велика частина державного боргу ФРН розміщена у банках, ощадних касах і Фондах соціального страхування. Кредиторами уряду в першу чергу виступає державна кредитна система – державні іпотечні і спеціальні банки, Бундесбанк [4,5,7].

3. Податкова служба Франції та її функції.

Третє питання вимагає від студентів чіткого розуміння особливостей організації та функціонування податкової служби Франції, яка перебуває у складі Міністерства економіки, фінансів і бюджету. Центральним її органом є головне податкове управління, яке підпорядковане міністру-делегату.

Увагу студентів слід звернути на те, що головне податкове управління керує діяльністю понад 80 тис. службовців податкової системи. В основному ці службовці сконцентровані в податкових центрах, яких у Франції нараховується 830, і в 16 інформаційних центрах. Податкові центри розраховують податкову базу по кожному податку. Стягнення податків базується на декларації про доходи і контролі за правильністю її складання.

При цьому контроль здійснюється двох видів:

- за даними документів, що надаються;
- детальний контроль.

У разі ухилення від оподаткування діє жорстка система відповідальності. Наприклад, при випадковому неправильному перерахуванні доходів (помилки при заповненні декларації) податок стягується в повній сумі, одночасно стягується штраф у розмірі 0,75% на місяць чи 9% на рік. Якщо ж дохід зменшено навмисно, то податок стягується у двократному розмірі. При серйозних порушеннях податкового законодавства (підробка рахунків) передбачається кримінальна відповідальність, аж до тюремного ув'язнення.

При опрацюванні цього питання, студенту варто звернути увагу на те, що за порушення податкового законодавства у Франції передбачено цивільні, адміністративні і карні санкції. Кримінальну відповідальність за податкові злочини встановлено не нормами кримінального кодексу, а нормативним актом, що входить до загальної системи податкового законодавства, – загальним кодексом про податки 1950 р., що діє до сьогодні [4,5,7].

До правопорушень, пов'язаних з усіма видами податків, законодавець відносить дії, спрямовані на приховування бухгалтерських даних шляхом обману. Відповідно до ст. 1741 загального кодексу про податки до них віднесено дії, пов'язані з поданням неправильного бухгалтерського звіту; із перекрученням частини суми, що підлягає оподаткуванню за умови, якщо перекручування перевищує 1/10 доходів; із незаконними грошовими операціями. Якщо особу буде визнано винною у вчиненні однієї з цих дій, то

вона відповідно до цієї статті піддається покаранню у вигляді грошового штрафу і тюремному ув'язненню на строк від одного до п'яти років, або тільки одному з покарань. Законодавець посилює це покарання, якщо податкове правопорушення відбувається у вигляді фіктивної угоди купівлі-продажу, здійснюваної без накладної або з фальшивою накладною. У цьому випадку винний піддається штрафу і тюремному ув'язненню на строк від двох до п'яти років або тільки одному з покарань.

До правопорушень, пов'язаних з усіма видами податків, відносяться дії, спрямовані на організацію колективної відмови від сплати податків шляхом насильницьких дій, погроз, а також підбурювання до несплати податків або затримки сплати. Ці правопорушення караються тюремним ув'язненням на строк від одного до шести місяців і штрафом.

До правопорушень, пов'язаних з прямими податками, відносяться такі дії, як відмова від платежів або помилка, навмисно допущена при платежах, приховування доходів, що надходять з-за кордону, одержання цінних купонів, що належать фізичним особам, з метою уникнення сплати податків, неточне складання документів з метою домогтися зниження податків, навмисне внесення в іншу графу витрат підприємства з метою приховування доходів, що підлягають оподаткуванню[4,5,7].

До правопорушень, пов'язаних з непрямими податками, відносяться дії, спрямовані на контрабандний ввіз у країну алкогольних або спиртовмісних напоїв. Виробництво алкоголю, його транспортування і продаж за межами Франції без спеціального на те дозволу караються тюремним ув'язненням на строк від шести днів до шести місяців, а транспортний засіб (якщо на ньому було доставлено контрабандний товар) конфіскується.

4. Організація податкової служби Великобританії.

Метою вивчення останнього питання цієї теми є ознайомлення студента з організацією податкової служби Великобританії, яка покладена в основному на два урядових департаменти: Управління внутрішніх доходів (УВД) і Управління мита і акцизів. У функцію УВД входить безпосередній контроль за стягненням податків з юридичних і фізичних осіб. У компетенції Управління мита і акцизів перебуває вся система непрямого оподаткування.

Також слід ознайомитись з організацією та функціонуванням податкових органів, які регулюють податкові питання Великобританії. Це такі:

- 1) Головний орган – Управління податкових зборів. Йому підпорядковані:
- 2) 15 податкових округів;
- 3) 600 податкових дільниць;
- 4) 135 центрів збирання податків;
- 5) збирачі податків і податкові інспектори. Причому, збирачі податків

тільки забезпечують надходження податків, нарахованих інспекторами.

Студенту необхідно засвоїти, що податкові інспектори Великобританії виконують такі функції:

- a) розсилають платникам податкові декларації;

б) здійснюють оформлення та забезпечення виконання виправлень, внесених у нараховані суми податків тощо;

б) Загальні та спеціальні уповноважені. Вони призначаються лорд-канцлером (прем'єр-міністром). Їх рішення обов'язкові для платників і податкових інспекторів.

Загальні уповноважені – це авторитетні в країні люди, які на громадських засадах захищають права платників податків, у тому числі й у судах.

Спеціальні уповноважені – це оплачувані державою фахівці податкової справи, які вирішують конфлікти між податковою службою і платниками податків;

7) Канцелярський суд, який приймає до розгляду ті справи, де рішення уповноважених є сумнівними;

8) Апеляційний суд (рідко, Палата лордів), який вирішує справи у випадку несплати великих сум податків або неправильно нарахованих великих штрафів [4,5,7].

Питання для самоконтролю

1. Які елементи включає структура управління фінансової системи ФРН?
2. Від яких факторів залежить оплата праці в податкових органах ФРН?
3. Яким чином відбувається взаємодія податкової служби ФРН з іншими державними структурами?
4. Які види цінних паперів випускає федеральний уряд Німеччини для фінансування державного боргу?
5. Яким чином організована діяльність податкової служби Франції та які її функції?
6. Які санкції передбачено у Франції за порушення податкового законодавства?
7. На які урядові департаменти покладена організація податкової служби Великобританії?
8. Які органи регулюють податкові питання у Великобританії?
9. Які функції виконують податкові інспектори у Великобританії?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Податкові інспекції входять до фінансової системи ФРН, яка має просту структуру.
2. У кожній землі Німеччини є Верховна фінансова дирекція (головне фінансове управління), яка підпорядкована одночасно і федеральному, і земельному міністерствам фінансів.
3. Оплата праці в податкових органах ФРН не залежить від категорії працівника та стажу роботи.

4. Працівники податкової служби ФРН, як і всі державні службовці, платять податки за зниженими ставками.

5. Консультанти по податках у ФРН – це працівники Мінфіну, у якому видають ліцензію на право їх діяльності. Робота без ліцензії суворо карається.

6. Консультанти по податках у ФРН надають безоплатні консультації платникам податків щодо законного зменшення оподаткованої бази, допомагають виконати розрахунки податкових зобов'язань.

7. Важливою рисою ринку державних облігацій у ФРН є наявність єдиного статусу і універсальних правил здійснення операцій з різними видами урядових боргових інструментів.

8. Податкова служба Франції перебуває у складі Міністерства економіки, фінансів і бюджету.

9. За порушення податкового законодавства у Франції передбачено виключно адміністративні і карні санкції.

10. Організація податкової служби Великобританії покладена на два урядові департаменти – Управління внутрішніх доходів (УВД) і Управління мита і акцизів.

11. Загальні уповноважені у Великобританії – це оплачувані державою фахівці податкової справи, які вирішують конфлікти між податковою службою і платниками податків.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Провідними податковими статтями у Франції виступають наступні податки:

а) податок на доходи фізичних осіб; податок на прибуток підприємств; податок на інвестиційні доходи;

б) податок на житло, промисловий податок, земельний податок і поземельних податок з будівель;

в) земельний податок, податок на нерухомість, податок на транспорт;

г) всі відповіді правильні.

2. У Німеччині наступні учасники державних органів влади, що беруть участь у бюджетному процесі:

а) уряд в особі Міністерства фінансів;

б) представницькі органи в особі Бюджетного комітету Бундестагу;

в) Федеральна розрахункова палата та Федеральний казначейський двір;

г) всі відповіді правильні.

3. У Німеччині до складу загальних податків входять:

а) прибутковий податок, податок на корпорації, податок з обороту;

б) доходи від фінансових монополій, митні збори, податок з вантажного автотранспорту;

в) разовий податок на майно, податок на користь Європейського Союзу;

г) правильна відповідь відсутня.

4. Сучасні принципи оподаткування відбивають:

а) темпи зростання непрямих і прямих податків;

б) чіткий розподіл компетенції між органами влади на центральному і місцевому рівнях;

в) реалії економічного і політичного життя держав;

г) всі відповіді правильні.

5. Податкова система – це сукупність:

а) податків, зборів і платежів;

б) принципів і методів встановлення, зміни чи скасування податків;

в) дій, що забезпечують сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства;

г) всі відповіді правильні.

6. Головний орган податкової служби Великобританії – це:

а) Канцелярський суд;

б) Апеляційний суд;

в) Управління податкових зборів;

г) Загальні та спеціальні уповноважені.

Завдання №3. Впишіть елементи, які включає структура управління фінансовою системою ФРН:

1. _____.
2. _____.
3. _____.
4. _____.
5. _____.

Завдання №4. Заповнити таблицю, визначивши категорії, рівні та умови їх присвоєння у податковій службі ФРН.

Категорії	Рівні	Умови присвоєння

Завдання №5. Заповнити таблицю, визначивши які дії і яку відповідальність передбачено за порушення податкового законодавства у Франції.

Види правопорушень, пов'язаних з податками	Відповідальність за правопорушення у сфері оподаткування

Рекомендована література: основна [2-7,10], додаткова [1,2,7,]

ТЕМА 7. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

 Мета вивчення теми: ознайомитись з особливостями організації фінансової системи Норвегії; з'ясувати основи організації бюджетної системи Норвегії; дослідити особливості функціонування податкової системи Норвегії; ознайомитись з напрямками системи державної підтримки розвитку регіонів Норвегії; ознайомитись з особливостями здійснення податкової політики Данії; дослідити ключові напрями бюджетної політики Данії.

Питання для самостійного вивчення

1. Фінансова система Норвегії.
2. Система державної підтримки регіонального розвитку Норвегії.
3. Основні напрями податково-бюджетної політики Данії.

Основні терміни і поняття

Фінансова система Норвегії, бюджетна система Норвегії, державний бюджет Норвегії, податкова система Норвегії, прямі податки, непрямі податки, регіональний розвиток Норвегії, податки Данії, державний бюджет Данії.

Теоретичні відомості

1. Фінансова система Норвегії.

При опрацюванні першого питання необхідно визначити політико-економічні умови діяльності Норвегії. Норвегія (Королівство Норвегія) – конституційна монархія, яка складається з 19 графств (фюльке), до складу яких входять 422 муніципалітетів. Грошова одиниця – норвезька корна. ВВП країни на душу населення у 2017 р. – 73615 дол. (11 місце у світі). Формування ВВП за секторами економіки таке: сільське господарство – 1,7%, промисловість – 38,9%, сфера послуг – 59,4%. Чисельність населення (станом на 01.01.2018) – 5,3 млн. осіб. Середній вік населення близько 40 років. Рівень безробіття дорівнює 4%. Рівень інфляції – 1,7% (2017 р.).

Студенту слід звернути увагу на те, що виконавча влада належить Державній раді, яка складається з короля і міністрів. Вищий законодавчий орган країни – стортинг, складається із 169 депутатів, які обираються на 4 роки прямим, рівним та таємним голосуванням. Кабінет міністрів складається з 19 осіб (з жовтня 2017 р.).

Особливу увагу треба приділити тому факту, що бюджетна система Норвегії є дворівневою:

- 1) державний бюджет;
- 2) місцеві бюджети.

Бюджетний рік у Норвегії співпадає з календарним і триває з 1 січня по 31 грудня.

Державний бюджет Норвегії – це бюджет, що приймається головним законодавчим органом країни строком на 1 рік. Проект бюджету розробляє Міністерство фінансів і передає його на розгляд уряду протягом першого тижня жовтня. Після цього поданий проект розглядається спеціальним Постійним комітетом з питань складання бюджету. Якщо більшість уряду погоджується з проектом бюджету на наступний рік, то текст бюджету залишається без змін; якщо виникають певні суперечки з деяких питань, то ці питання виносяться для обговорення членами уряду та законодавчого органу країни. Проект бюджету на наступний рік приймається парламентом після врегулювання всіх суперечностей. Відповідальність за ревізію рахунків бюджету покладено на Генерального аудитора Норвегії [10,17].

Студенту слід звернути увагу на те, що податкова система Новегії складається з прямих та непрямих податків. До прямих податків відносяться такі податки:

- податки на доходи фізичних осіб (серед них – податок на загальний дохід, об'єктом якого є заробітна плата, включаючи оподатковувані доходи в натуральному вираженні, соціальні виплати, пенсії, чистий дохід від підприємницької діяльності, оподаткованого доходу від цінних паперів, інші доходи на капітал, за єдиною ставкою 24%, соціальний податок за ставкою 25%, диференційований податок на надприбутки з розміром ставки 0,93-14,52%, податок на пенсії за ставкою 5,1%, податок на доходи у вигляді заробітної плати за ставкою 8,2%, податок на інші доходи від підприємницької діяльності за ставкою 11,4%);

- податки, встановлені щодо юридичних осіб (включається податок на загальний дохід за єдиною ставкою 24%, і диференційований, в залежності від регіону розташування підприємства, податок на роботодавців за ставкою 0,0-14,1%);

- податки на підприємства нафтогазової галузі (ставка – 54%);

- податки на підприємства електроенергетичної галузі (земельна рента за ставкою 34,3%, податок на використання природних ресурсів у розмірі 0,013 норв. кр. / 0,01 дол. США за кВт-год виробленої електроенергії, ліцензійний збір, податок на нерухомість);

- податок на підприємства галузі судноплавства (диференційований – податок з розрахунку сукупного нетто-тоннажу судів підприємства);

- податки на підприємства фінансової галузі (податок на загальний дохід за ставкою 25%, особливий податок в розмірі 5% від податкової бази податку на роботодавців);

- податки на капітал (податок на майно фізичних осіб за ставкою 0,85%, податок на нерухомість за ставкою 0,02-0,07%).

До непрямих податків, що стягуються у Норвегії, відносяться такі податки:

- податок на додану вартість (ставка – 0,0-25,0%);

– акцизи (екологічні збори; збори, пов'язані зі збереженням здоров'я населення і благополуччям суспільства, наприклад, акцизи на алкоголь, тютюн, цукор);

– мита.

Також, слід зазначити, що основними бюджетоутворюючими податками в 2017 р. були такі: податок на роботодавців і соціальний податок (38,0 млрд. дол. США або 23,8% від усіх доходів), податок на додану вартість (32,0 млрд. дол. США або 20,0% від загальної суми податкових надходжень), податки на майно і доходи (30,5 млрд. дол. США, сукупна частка в загальній сумі бюджетних надходжень – 19,1%).

За підсумками 2017 р. доходи норвезького бюджету склали 148,4 млрд. дол. США, а витрати – 155,0 млрд. дол. США. Бюджет виконаний з дефіцитом 6,7 млрд. дол. США [11].

З метою удосконалення податкового законодавства у 2017 р. в Норвегії реалізовані такі заходи:

– ставка податку на загальний дохід фізичних і юридичних осіб знижена на 1 процентний пункт до 24,0%;

– щодо податку на майно збільшена сума вартості майна, яка звільняється від оподаткування, введена пільга (-10%), що застосовується при оцінці майна у вигляді акцій / часток, активів підприємств, цедуємих боргових вимог для цілей визначення оподаткованої бази, аналогічна пільга щодо майна у вигляді другого і наступних житлових приміщень зменшена на 10% (до -10%);

– на користь економічних операторів змінена «Схема податкових пільг для НДДКР в промисловості і бізнесі»;

– продовжено формування системи зборів, спрямованих на захист навколишнього природного середовища;

– скасований акциз на автотранспортні засоби, що стягується з розрахунку потужності двигуна.

Місце і роль Норвегії в світовій економіці визначаються, в основному, трьома об'єктивними факторами. По-перше, це вузькість норвезького внутрішнього ринку і обмежені виробничі потужності (за винятком окремих дуже нечисленних галузей економіки), по-друге – великі запаси вуглеводнів і гідроенергетичних ресурсів, що робить країну важливим елементом загальноєвропейського енергетичного ринку і, нарешті, економіка Норвегії є по суті експортоорієнтованою.

Основним зовнішньоекономічним партнером Норвегії у 2017 р. залишався Євросоюз, на частку якого доводилося 70,7% товарообігу, 58,8% норвезького імпорту і 80,4% експорту.

Основні фактори, що здійснили вплив на економічну ситуацію у Норвегії у 2017 р. такі [11]:

1. Динаміка нафтових цін.

Позитивний вплив на динаміку нафтових цін здійснила угода країн ОПЕК і ряду інших держав, що виробляють нафту, зі скорочення обсягів видобутку копалин, прийнята в грудні 2016 р. В результаті ціна бареля нафти протягом

2017 р. зросла і в цілому перебувала в коридорі від 50 до 60 дол. США, з невеликим падінням до 47 дол. США в червні і підвищенням до 67 дол. США в грудні. Внаслідок цього рентабельність родовищ на норвезькому шельфі повернулася на рівень окупності, а експортна виручка збільшилася.

2. Відновлення попиту з боку нафтогазових компаній.

Падіння цін на нафту з 2014 по 2016 рр. призвело до зниження інвестицій в нафтогазовому секторі та скорочення попиту з боку нафтогазових компаній на обладнання та послуги. Разом зі стабілізацією і зростанням нафтових цін у 2017 р. і підвищенням активності у даному сегменті почався плавний підйом кон'юнктури національної економіки.

3. Зниження безробіття і зміцнення крони.

Зниження безробіття з 4,4% до 4,0% і зміцнення курсу національної валюти з літа 2017 р. призвели до підвищення привабливості норвезького ринку праці та збільшення чистої імміграції з 26 тис. осіб у 2016 р. до 30 тис. осіб у 2017 р. Стабілізація курсу норвезької крони на рівні 8,31 NOK за 1 дол. США і незначне зростання зарплат (на 2,3%) сприяли зміцненню норвезької економіки в цілому, не надавши негативного впливу на конкурентоспроможність експортно орієнтованих галузей.

4. Низька процентна ставка.

Ключова процентна ставка, яку Банк Норвегії у 2016 р. знизив з 0,75% до 0,5% і зберіг незмінною протягом 2017 р. сприяла стимулюванню ринку житла. Відповідно, ціни на житло у 2017 р. продовжили зростання і виросли в середньому на 4,6%, а інвестиції у житлову нерухомість збільшилися на 8%, що відобразило загальну тенденцію до активізації ділової активності та підвищенню попиту в економіці після трирічного періоду спаду.

2. Система державної підтримки регіонального розвитку Норвегії.

Опрацювання другого питання передбачає засвоєння студентом особливостей державної регіональної підтримки розвитку Норвегії. Регіональна політика уряду Норвегії орієнтована на підтримання сталого розвитку північних регіонів країни. Державна стратегія реалізації цієї політики на 2011 – 2030 рр. визначена в урядовому посланні Стортингу № 7 (2011 – 2012 рр.) «Північні райони – бачення і інструменти». У квітні 2017 р. випущена нова стратегія розвитку північних регіонів.

За координацію діяльності на Крайній Півночі відповідає Міністерство закордонних справ Норвегії, через бюджетне послання якого здійснюється фінансування відповідних програм регіональної політики.

Відповідно до урядових пропозицій в державному бюджеті Норвегії на реалізацію проектів, пов'язаних з розвитком північних регіонів країни у 2017 р. було виділено 445 млн. норв. крон (53,6 млн. дол. США).

У державному бюджеті 2017 р. були закладені кошти на активізацію зусиль в частині розвитку промисловості та інфраструктури, науки освіти, а також підвищення рівня реагування на надзвичайні ситуації.

Треба звернути увагу на те, що на наступні нові урядові ініціативи було виділено 250 млн. норв. крон (30 млн. дол. США):

- посилення військової присутності (військово-повітряні сили і військово-морський флот);
- підвищення ступеня готовності до НС спеціалізованого судна губернатора Шпіцбергена;
- збільшення фінансування геологічного картування у північних районах;
- програма МАРКОМ 2020 (моніторинг морської стратегії);
- модернізація порту м. Лонгйір на Шпіцбергені.

Урядом Норвегії реалізується також система заходів підтримки північних регіонів, яка поширює свою дію на губернію Фіннмаркі частину губернії Трумс (її 7 північних муніципалітетів) і передбачає такі переваги для підприємств і населення:

- знижені ставки податку на роботодавців (більшість підприємств повністю звільняються від його сплати);
- звільнення від сплати збору за споживану електроенергію (для населення і державних, муніципальних організацій та підприємств) і застосування зниженої ставки зазначеного збору щодо всіх інших підприємств;
- можливість списання позики на отримання освіти для всіх жителів розглянутих територій (10% від розміру позики на рік, не більше 25 тис. норв. крон / близько 3 тис. дол. США на рік);
- пільги з податку на доходи фізичних осіб.

Крім того, на архіпелазі Шпіцберген для полегшення умов ведення економічної діяльності та проживання населення введений особливий режим оподаткування, який регулюється окремим законодавством, що відрізняється від континентального зниженими ставками податку на доходи та відсутністю ПДВ. Зокрема, він передбачає:

- всі податки і збори, що стягуються на архіпелазі, надходять в його бюджет;
- дію двох схем оподаткування, а саме повні і обмежені обов'язки. Перша призначена для тих осіб, хто пробує на архіпелазі понад 12 місяців. У цьому випадку платник податків зобов'язаний платити місцевій адміністрації податки з усіх своїх доходів і майна з моменту в'їзду на Шпіцберген. Друга схема існує для тих, хто проживає і працює на архіпелазі менше 12 місяців (у цьому випадку на Шпіцбергені стягується лише прибутковий податок), або менше 30 днів одноразово (у цьому випадку всі податки стягуються у країні платника податків) [11].

Основними організаціями, в сферу діяльності яких входять питання регіонального розвитку, є Корпорація промислового розвитку Норвегії «СИВА» і Державна компанія «Інновашун Норге». У сферу завдань «Інновашун Норге» входить, у тому числі, сприяння виходу норвезьких компаній на зовнішні ринки, фінансування/кредитування інвестиційних проектів підприємців

Норвегії, стимулювання посівних і передпосівних інвестицій, консультаційна/експертна допомога в частині розвитку бізнесу.

Корпорація промислового розвитку Норвегії «СИВА» щорічно проводить конференцію «Сіваконферанс» (<https://siva.no/sivakonferansen>), присвячену інноваційним проектам на території Норвегії та інвестиціям в них.

Питаннями надання пільг певним територіям Норвегії (північні території, архіпелаг Шпіцберген) займаються державні органи (відповідно, Служба податків і зборів Норвегії, Адміністрація Губернатора Шпіцбергена).

3. Основні напрями податково-бюджетної політики Данії.

Опрацювання третього питання передбачає засвоєння студентом напрямів і особливостей проведення податкової і бюджетної політик Данії. Спочатку треба дослідити економіко-політичні умови розвитку держави. Отже, Данія (Королівство Данія) – країна у Північній Європі, конституційна монархія. Чисельність населення – 5,6 млн. осіб (станом на 01.01.2016 р.). Виробництво ВВП на душу населення – 51,7 тис. дол. (21 місце у світі).

Зростання ВВП Данії у 2016 р. склав 1,1% в основному завдяки зростанню приватного споживання на 2,1% і державних інвестицій на 1,2%. Основними стримуючими факторами зростання промислового виробництва і експорту, а також інвестиційної привабливості Данії традиційно є високий рівень заробітної плати (брутто) і оподаткування.

Середня погодинна заробітна плата (до сплати податків) в Данії, за даними «Eurostat», є найвищою в ЄС і в даний час складає 190 крон (28,5 €), в той час як середній показник по Євросоюзу становить 13,2 €.

Справочно: Середня зарплата у Швеції становить 18,6 €/рік, в Німеччині – 15,7 €/рік. Більш високий, ніж у Данії розмір зарплати в Європі відзначений тільки у Норвегії та Швейцарії, які не входять до ЄС.

Студент повинен засвоїти, що у доповіді «DoingBusiness2017», Всесвітній банк назвав Данію однією з кращих країн для започаткування та ведення бізнесу і поставив її на 3-є місце (у 2014 р.– 4-є місце, у 2013 р.– 5-є місце) після Сінгапуру і Нової Зеландії. На думку того ж Світового банку, Данія є найкращою країною в Європі для впровадження інновацій [11,12].

Оцінка умов для ведення бізнесу провадиться виходячи з безлічі показників. У Данії кращі показники за такими параметрами, як: свобода торгівлі – 1-е місце в світі; простота отримання дозволів на будівництво – 6-е місце; процедура оплати податків – 7-е місце в міре. Однак за процедурою реєстрації підприємства, країна займає 24-е місце; доступністю фінансування (кредитування) – 27-е місце у світі. Згідно з рейтингом «WorldCompetitivenessYearbook» швейцарського інституту IMD, Данія за рівнем конкурентоспроможності займає 8-е місце в світі.

Датська модель «суспільства загального благоденства» вельми чутлива до змін економічної кон'юнктури. Необхідність виконання державою соціальних зобов'язань змушує уряд шукати додаткові джерела податкових надходжень, що призводить до посилення податкового тягаря.

За розрахунками датських економістів, податковий тягар в країні у 2016 р. склав 47,6% (у 2015 р.– 46,7%, у 2014 р.– 50,3%). Для порівняння, середній рівень оподаткування в так званих «старих» країнах-членах Євросоюзу (ЄС–17) складає 46,4%, в країнах ОЕСР – 34,8%, в США – 24%. Прогресивна шкала оподаткування визначає не тільки високий рівень соціального забезпечення, а й, певною мірою, економічну рівність громадян. До категорії бідних, в країні належить всього 5% населення (в середньому по ОЕСР – 10%). Тільки Швеція, Фінляндія, Норвегія і Австрія за відсотковими показниками кількості бідних знаходяться на рівні Данії.

Так званий, «зелений» розвиток енергетики і економіки в цілому забезпечується за рахунок високих податків на енергоносії. За підрахунками фахівців, датські податки на енергоносії майже на 70% вище, ніж в середньому по країнах Євросоюзу.

Наступною проблемою даного питання є розкриття особливостей оподаткування у Данії. Всі громадяни країни зі своїх доходів виплачують державний, муніципальний і церковний податки. Ставка державного податку диференційована залежно від доходу, а з урахуванням додаткових податків (marginalskat) виглядає таким чином:

Табл.2 –Ставки прибуткового податку

Сума річного доходу	Базовий прибутковий податок,%	Додатковий податок (marginalskat),%
<255233 крони (47,6 тис. дол.)	40,9	«bundskat» – 5,5
<390900 крон (72,9 тис. дол.)	42,3	«mellemskat» – 6,0
>638083 крони (119,0 тис. дол.)	56,1	податок на надприбутки «topskat» – 15,0
>700000 крон (130,0 тис. дол.)	57,9	податок на надприбутки «topskat» – 15,0

Сумарно розмір прибуткового податку може сягати 65%.

Комунальні податки

Наряду з державними податками, всі громадяни Данії за місцем проживання також платять комунальні податки. Це в першу чергу комунальний прибутковий податок і податок на землю. Розмір комунального податку визначає комунальна адміністрація, і він може регулюватися в бік підвищення чи зниження в залежності від нагальних обставин. Розміри комунальних прибуткових податків на 2017 р. визначені в межах від 22,5% до 27,8% (максимальні в найбільш віддалених і малорозвинених районах). В середньому по країні розмір комунальних прибуткових податків у 2017 р. становитиме 24,91%.

Податок на доходи підприємств

З кінця 2012 р. ділові кола Данії всерйоз занепокоїлися рішенням сусідніх країн про зниження податку на прибуток підприємств. У Швеції цей податок був знижений з 26,3 до 22%, у Великобританії – з 24 до 22%, в Фінляндії – з 26

до 24,5%. У зв'язку з цим, датський уряд прийняв рішення про деякі невідкладні заходи щодо стимулювання датської економіки шляхом поступового (протягом 2014–2016 рр.) зниження ставки податку на прибуток з 25% до 22%. На 2014 р. податок на прибуток підприємств був встановлений в розмірі 24,5%, на 2015 р.– 23,5%. З 2016 р. податок на прибуток підприємств становить **22%**.

Слід зазначити, що для банків, а також компаній, зайнятих видобутком нафти і газу в датському секторі Північного моря, зниження податку на прибуток не передбачено, тобто він залишився в розмірі 25%.

ПДВ

В Данії діє єдина фіксована ставка ПДВ – **25%**. При цьому медичне обслуговування, освіта, фінансові послуги, страхування, оплата проїзду в пасажирському транспорті та друк газет, журналів і книг від сплати ПДВ звільнені.

Податки на доходи від видобутку корисних копалин

Податку на видобуток корисних копалин в Данії як такого не існує. Податок на виробництво вуглеводнів (Corporation tax on hydrocarbon manufacturing) стягується з нафтогазових компаній у вигляді податку на доходи підприємств (Corporation tax), але за ставкою **25%**. У вигляді роялті та інших спеціальних зборів держава в 2016 р. отримала 2,1 млрд. крон (313,1 млн. дол.), що відповідає 0,22% від суми всіх податкових надходжень і 0,13 % ВВП.

Акцизні збори

Акцизами обкладаються транспортні засоби, енергоносії, алкогольна і тютюнова продукція. З 1990 р. був введений ряд податків в області охорони навколишнього середовища. Вони відносяться на товари, споживання яких сприяє забрудненню навколишнього середовища, емісії шкідливих речовин або є непоправними (вода, нафта, природний газ, бензин, електрика і ін.).

Акцизи на нафтопродукти, тютюн і алкоголь стягуються відповідно до правил ЕС. Акцизи на сигарети, відповідно до закону № 1392 від 20.12.2014 р., складають 0,64 крони ($\approx 0,1$ дол.) за сигарету + фіксовані 13,61% роздрібною надбавки до ціни.

Акцизи на пиво і вино (закон №1062 від 26.08.2013 р.) калькулюються виходячи зі змісту в продукті 100% чистого спирту (етанолу) за ставкою 56,02 крони (8,32 дол.) за літр спирту. При цьому сорта «легкого» пиву, що містять менше 2,8% алкоголю, акцизом не обкладаються. Обговорюється питання зниження акцизів на пиво та безалкогольні напої, так як через велику різницю цін на ці товари в Данії і Німеччини, прикордонна торгівля перевищує 2 млрд. дол. Через це бюджет Данії недоотримує надходження, як від акцизів, так і ПДВ на загальну суму близько 50 млн. дол. на рік [11,12].

Державний бюджет Данії.

Державний бюджет приймається Парламентом у вигляді закону після проходження публічних обговорень в парламенті. Відбувається це, як правило, до закінчення року, що передує бюджетному.

Державний бюджет країни на 2016 р. був опублікований під гаслом «Жорсткі рамки – Ясні пріоритети». При очікуваному скороченні доходів, довелося скоротити і видаткову частку. Дохідна частина бюджету була визначена в розмірі 627,75 млрд. крон (93,7 млрд. дол.), тобто майже на 5,2% менше, ніж в 2015 р. Витратна частина бюджету була скорочена на 0,36% до 694,5 млрд. крон (103,7 млрд. дол.).

На завершення розкриття третього питання студент має ознайомитись з складовими державного бюджету країни. Отже, найважливіші складові дохідної частини бюджету на 2016 р.:

- персональні податки і відрахування до фонду страхування від безробіття – 283,5 млрд. крон (42 млрд. дол.);
- надходження у вигляді ПДВ – 193 млрд. крон (28,7 млрд. дол.);
- надходження від інших податків і зборів – 151,5 млрд. крон (22,6 млрд. дол.).

Найбільшими складовими видаткової частини бюджету є:

- пенсії і соціальна допомога – 254,4 млрд. крон (38 млрд. дол.);
- пособия по безробіттю – 12,5 млрд. крон (1,86 млрд. дол.)
- дотації місцевим адміністраціям (комунам) – 202,2 млрд. крон (30,2 млрд. дол.);
- адміністративні витрати – 191,0 млрд. крон (28,5 млрд. дол.);
- інфраструктурні проекти – 16,3 млрд. крон (2,4 млрд. дол.).

На заходи щодо стимулювання економіки і подальшого підвищення добробуту народу, урядом Данії було виділено додатково 2,4 млрд. крон (358 млн. дол.). Держбюджетом Данії на 2016 р. передбачено скасування з 1 липня 2016 р. податку на викиди підприємствами оксидів азоту (NOx), в наслідок чого казна недоотримала 240 млн. крон (35,8 млн. дол.) [11,12].

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте складові бюджетної системи Норвегії?
2. Які податки сплачують фізичні та юридичні особи у Норвегії?
3. Які заходи були заподіяні урядом Норвегії з метою удосконалення податкового законодавства?
4. Які фактори визначають місце і роль Норвегії у світовій економіці?
5. Охарактеризуйте елементи системи державної підтримки регіонального розвитку Норвегії.
6. Які заходи підтримки розвитку північних регіонів Норвегії реалізуються урядом держави?
7. Дайте загальну характеристику сучасного економічного стану Данії?
8. Які податки сплачують фізичні та юридичні особи у Данії?
9. Охарактеризуйте напрями бюджетної політики Данії.

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Датська модель «суспільства загального благоденства» вельми чутлива до змін економічної кон'юнктури, це змушує уряд шукати додаткові джерела податкових надходжень, що призводить до посилення податкового тягара.

2. Середня погодинна заробітна плата (до сплати податків) в Данії, за даними «Eurostat», є найнижчою в ЄС.

3. Регіональна політика уряду Норвегії орієнтована на підтримання сталого розвитку північних та південних регіонів країни.

4. Місце і роль Норвегії в світовій економіці визначаються, в основному, єдиним фактором – вузькістю норвезького внутрішнього ринку і обмеженими виробничими потужностями.

5. Бюджетний рік у Норвегії співпадає з календарним і триває з 1 січня по 31 грудня.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Податковий тиск на платників податків здійснюється за допомогою:

- а) дублювання одних податків іншими;
- б) реформування відносин власності;
- в) використання механізму пільг платниками;
- г) державного регулювання системи оподаткування.

2. Прояв подвійного оподаткування можна ідентифікувати за такою ознакою:

- а) обкладання одного податкового об'єкта кілька разів за один податковий період;
- б) оподаткування різних об'єктів більше одного разу владою одного рівня;
- в) одночасне обкладання тим самим податком на рівні компанії і на рівні акціонерів;
- г) такого явища не існує.

3. Зони, учасниками яких є іноземці, де встановлені значні пільги в оподаткуванні, знижені чи скасовані вимоги до бухгалтерського обліку та аудиту або частково цілком зняті митні і торгові обмеження – це:

- а) спеціальна економічна зона;
- б) офшорна зона;
- в) територія пріоритетного розвитку;
- г) зона вільного економічного розвитку.

4. Банківська система – це сукупність банківських інститутів:

- а) які здійснюють активні та пасивні операції;
- б) у їх взаємозв'язку;
- в) у ролі покупця і продавця тимчасово вільних коштів;
- г) у тій чи іншій країні.

5. Банки в усіх країнах можуть виконувати лише такі операції:

- а) із залучення коштів і вкладання їх у цінні папери;
- б) із залучення і розміщення грошових вкладів у цінні папери;

в) здійснення розрахунків за дорученням клієнтів банків-кореспондентів та їх касового обслуговування;

г) активні та пасивні.

6. Грошово-кредитна політика – це:

а) грошово-кредитна реєстрація та експансія;

б) сукупність заходів у сфері грошового обігу і кредитних відносин;

в) сукупність заходів, які здійснює держава з метою забезпечення зайнятості;

г) дисконтна політика та зміна норм обов'язкових резервів.

7. Які основні фактори, що здійснили вплив на економічну ситуацію у Норвегії у 2017 р.?

а) динаміка нафтових цін;

б) відновлення попиту з боку нафтогазових компаній;

в) зниження безробіття і зміцнення крони;

г) низька процентна ставка.

8. До непрямих податків, що стягуються у Норвегії, відносяться такі податки:

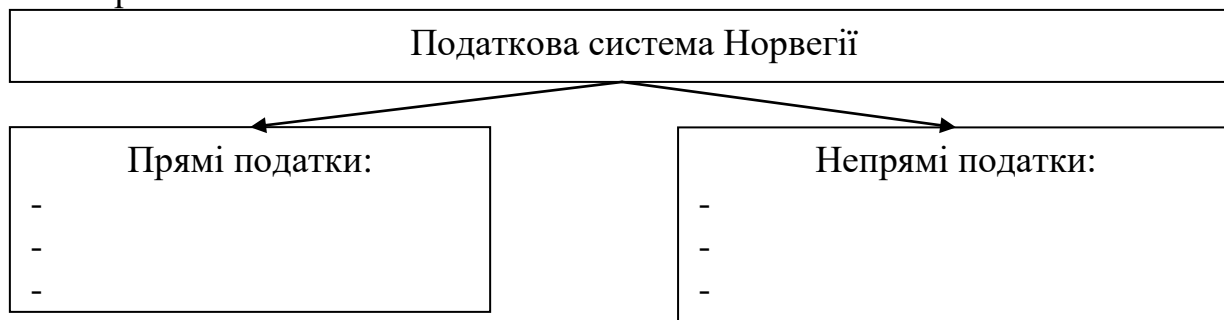
а) податок на додану вартість;

б) акцизи (екологічні збори; збори, пов'язані зі збереженням здоров'я населення і благополуччям суспільства, наприклад, акцизи на алкоголь, тютюн, цукор);

в) мита;

г) податок на прибуток підприємств.

Завдання №3. Завершіть структурно-логічну схему структури податкової системи Норвегії.

Завдання №4. Заповніть таблицю, визначивши ставки прибуткового податку у Данії – базового та додаткового

Сума річного доходу	Базовий прибутковий податок, %	Додатковий податок (marginalskat), %
1.		
2.		
3.		
4.		

Рекомендована література: основна [3-5], додаткова [5-7]

ТЕМА 8. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

 Мета вивчення теми: дослідити особливості організації бюджетного процесу у Польщі; засвоїти порядок та строки подання бюджетних документів на ухвалення; ознайомитись з порядком проведення контролю за виконанням бюджету; з'ясувати особливості організації діяльності малих та середніх підприємств у Польщі.

Питання для самостійного вивчення

1. Особливості організації бюджетного процесу у Польщі.
2. Фінанси малих та середніх підприємств у Польщі.

Основні терміни і поняття

Бюджетний процес, бюджет, державний бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, малі підприємства, середні підприємства.

Теоретичні відомості

1. Особливості організації бюджетного процесу у Польщі.

Метою вивчення першого питання є ознайомлення студента з особливостями організації бюджетного процесу у Польщі. При цьому варто звернути увагу на процедуру та етапи подання бюджету. Отже, Міністр фінансів подає Раді Міністрів проект закону про бюджет на наступний рік з обов'язковим обґрунтуванням. Він включає в проект закону про бюджет доходи і видатки Канцелярії Сейму, Канцелярії Сенату, Канцелярії Президента Республіки Польща, Верховного суду, Вищого адміністративного суду, Конституційного трибуналу, Головної контрольної палати, Оборонця громадянських прав, Національної ради радіомовлення та телебачення, Генерального інспектора охорони особистих даних, Центрального виборчого бюро, а також Державної інспекції праці.

Рада Міністрів схвалює проект закону про бюджет або проект закону про попередній проект бюджету і разом з обґрунтуванням подає до 30 вересня року, що передує бюджетному рокові. У випадку подання Сейму проекту закону про попередній проект бюджету Рада Міністрів подає Сейму проект закону про бюджет не пізніше, ніж за 3 місяці до закінчення періоду чинності попереднього проекту бюджету. До проекту закону про попередній проект бюджету застосовуються ті положення закону, що й до проекту закону про бюджет.

Закон про бюджет визначає:

- 1) доходи бюджету держави;
- 2) видатки бюджету держави;
- 3) дефіцит бюджету держави та джерела його покриття;

- 4) ліміти зайнятості в урядовій адміністрації;
- 5) надходження і витрати бюджету держави;
- 6) порівняння надходжень і видатків державних бюджетних закладів, допоміжних господарств і спеціальних фондів;
- 7) фінансові плани державних цільових фондів;
- 8) реєстр багаторічних програм;
- 9) реєстр багаторічних інвестицій;
- 10) цільові дотації для одиниць місцевого самоврядування на реалізацію завдань урядової адміністрації і завдань, доручених згідно з положеннями;
- 11) період і суми предметних дотацій;
- 12) реєстр одиниць, які отримують суб'єктні дотації, та суми дотацій.

Треба звернути увагу на те, що до закону про бюджет включаються кошти, що походять із закордонних джерел і не підлягають поверненню, а також видатки, які будуть ними фінансуватися.

Закон про бюджет не може містити положення, що змінюють інші закони.

Розпорядники бюджетних частин до 25 жовтня подають інформацію:

- 1) підпорядкованим одиницям – про суму доходів і видатків;
- 2) одиницям місцевого самоврядування – про суми дотацій на завдання урядової адміністрації, прийняте в проекті закону про бюджет.

Строком до 1 грудня бюджетні одиниці опрацьовують і подають відповідним розпорядникам бюджетних частин проекти фінансових планів на наступний бюджетний рік у відповідності з проектом закону про бюджет.

Протягом 21 дня від моменту оголошення закону про бюджет розпорядники бюджетних призначень подають міністрові фінансів детальний план доходів і видатків даної бюджетної частини, названий далі «виконавчою угодою». Виконавча угода опрацьовується з поділом на відділи, розділи і параграфи класифікації доходів і видатків [4].

Студент має усвідомити, що Міністр фінансів здійснює загальний контроль:

- 1) реалізації доходів і видатків бюджету держави;
- 2) рівня дефіциту.

Розпорядники бюджетних призначень здійснюють нагляд і контроль над цілісністю фінансового господарства підпорядкованих їм організаційних одиниць і з цією метою не рідше, ніж один раз на квартал, виконують такі оцінки:

- 1) порядку виконання завдань, а також доходів та видатків підпорядкованими їм організаційними одиницями;
- 2) використання дотацій, виділених з бюджету держави;
- 3) реалізації інших завдань, фінансованих з бюджету держави, а також чинять, в разі потреби, дії, націлені на чітке виконання бюджету.

Для звітування про виконання бюджету держави Рада Міністрів подає Сейму і Головній контрольній палаті до 31 травня року, що настає після закінчення бюджетного року, щорічний звіт про виконання бюджету держави разом із:

1) звітом про доходи і видатки, пов'язані з завданням урядової адміністрації, реалізованими одиницями місцевого самоврядування, та іншими завданнями, дорученими одиницям місцевого самоврядування згідно з положеннями;

2) сукупною інформацією про виконання бюджетів одиниць місцевого самоврядування;

3) разом зі звітом Рада Міністрів подає оцінку реалізації макроекономічних передумов, а також перебігу приватизації майна Державної Скарбниці [4].

2. Фінанси малих та середніх підприємств у Польщі.

Друге питання теоретичної частини самостійної роботи вимагає від студентів чіткого розуміння особливостей організації фінансів малих та середніх підприємств, оскільки у Польщі нараховується понад 3 млн. малих і середніх підприємств, на яких працюють близько 7 млн. осіб, і вони виробляють 48% ВВП країни. Відповідно до законодавства Польщі до малого підприємства відноситься таке, в якому працюють менше 50 працівників, обсяг реалізації-нетто не перевищує 7 млн євро або сума активів його балансу не більше 5 млн євро. До середнього підприємства відноситься таке, де середньорічно працюють не більше 250 працівників, обсяг реалізації-нетто не досягає 40 млн євро або сума активів не перевищує 27 млн євро [4,5].

Дослідження польських вчених показують, що основним засобом фінансування малих і середніх підприємств у Польщі є власні кошти. Банківський кредит виступає основним засобом фінансування для тих підприємств, на яких працюють понад 30 працівників. Найбільше користуються банківським кредитом цивільні спілки (акціонерні товариства).

Варто звернути увагу на те, що бар'єрами для інвестиційної діяльності малих і середніх підприємств є: високий рівень процентів по кредитах, труднощі з пошуку позичкових фінансів, у тому числі як у Польщі, так і за кордоном; відсутність можливості збільшення власних фінансових ресурсів; обмежені інвестиційні пільги; відсутність допомоги з боку місцевої влади.

Важливу роль у фінансуванні малих і середніх підприємств можуть відіграти такі форми, як: лізинг, факторинг, франчайзинг, фонди венчурного капіталу.

Розвиток лізингових операцій у Польщі не відрізняється від світових тенденцій. У цій країні найпопулярнішим предметом лізингу є легкові автомобілі та вантажівки.

Наступна форма фінансування – факторинг. Клієнтами, які найбільше користуються ним, є підприємства виробничої сфери, а також організації торгівлі і сфери послуг. Висока плата за факторингові послуги веде до того, що багато малих фірм тільки інколи користуються факторингом.

Ще одна форма – франчайзинг. Хоча вона і не є формою фінансування у класичному розумінні, але може позитивно вплинути на фінансовий стан підприємств малого і середнього бізнесу. Фінансові переваги франчайзингу для

вказаних підприємств полягають у наступному: можливість отримання позики від франчайзингової фірми, фінансування вказаною фірмою оборотного капіталу малого підприємства тощо [4].

Певні кошти можуть заінвестувати у розвиток малих і середніх підприємств фонди венчурного (ризикованого) капіталу. Вони утворюються насамперед публічними інвесторами (урядовими агенціями, місцевими владами) і приватними інвесторами (банками, страховими компаніями, пенсійними фондами тощо). Кошти з цих фондів насамперед отримують ті фірми, які зайняли сильні позиції на ринку, але не мають належного капіталу для подальшого розвитку. Ними також можуть скористатися невеликі фірми, які не мають змоги отримати кредити або випустити на ринок власні цінні папери.

Крім того, студенту слід усвідомити, що крім загальних форм оподаткування, малі підприємства могли користуватися спрощеними формами, які характеризувались: більш низьким рівнем зобов'язань, простими правилами і легкістю застосування в щоденній практиці.

Спрощена система оподаткування полягає у визначенні законодавчим актом ставки податку у процентному чи абсолютному нарахуванні, незалежно від величини прибутку – до визначеної в розпорядженні суми витрат і отриманого доходу. Ставка податку визначається по конкретному виду діяльності фізичної особи або, в деяких випадках, товариства. Спрощене оподаткування означає спрощену форму звітності перед податковими службами. Це, безсумнівно, полегшує розвиток малих підприємств, але є перешкодою в контактах з банками, які ставляться до цього з недовірою, не маючи повного уявлення про дійсні обороти, надходження і доходи фірми.

Важливим кроком для покращення фінансування малих і середніх підприємств може стати введення для них податку на прибуток в розмірі 19% (замість 27%), хоча цей захід не всіма сприймається однозначно, оскільки юридичні особи платитимуть найменший податок порівняно з фізичними особами [4,5].

На завершення розкриття другого питання студент має усвідомити, що високі податки і значні соціальні відрахування призводять до того, що значна частина малих і середніх підприємств ведуть свою діяльність у тіньовій економіці. Частка цієї економіки у ВВП Польщі досить висока – від 14 до 27% (за різними оцінками). Тому уряд країни планує значно зменшити фінансовий тиск на малі і середні підприємства, щоб вивести їх діяльність з «тіні».

Питання для самоконтролю

1. Яким чином відбувається опрацювання державного бюджету у Польщі?
2. У які строки має відбутися ухвалення державного бюджету у Польщі?
3. Які елементи визначає Закон про бюджет у Польщі?
4. Які засади та який порядок виконання Закону про бюджет у Польщі?

5. Хто здійснює контроль за виконанням бюджету?

6. Які особливості організації фінансової діяльності малих та середніх підприємств у Польщі?

7. Які основні напрями державної політики Польщі в сфері малого та середнього підприємництва?

8. Чому держава зацікавлена у зниженні рівня податків для малих та середніх підприємств у Польщі?

Практичні завдання

Завдання №1. Визначте чи правильними є такі твердження:

1. Основним засобом фінансування малих і середніх підприємств у Польщі є власні кошти.

2. Важливу роль у фінансуванні малих і середніх підприємств Польщі можуть відіграти такі форми, як: лізинг, факторинг, франчайзинг, фонди венчурного капіталу.

3. Закон про бюджет у Польщі може містити положення, що змінюють інші закони.

4. Рада Міністрів Польщі схвалює проект закону про бюджет або проект закону про попередній проект бюджету і разом з обґрунтуванням подає до 30 грудня року, що передуює бюджетному року.

5. Міністр фінансів Польщі подає Раді Міністрів Польщі проект закону про бюджет на наступний рік без обґрунтування.

Завдання №2. Дайте відповіді на тестові завдання.

1. Виділити ознаки фінансів:

а) грошові відносини між суб'єктами;

б) рівноправність держави та інших суб'єктів фінансових відносин;

в) фінансові відносини мають фондний характер;

г) необхідність створення фіскального апарату;

д) матеріальною основою існування та функціонування фінансів є не тільки гроші.

2. Посилення ролі фінансів у ринковій економіці виражається так:

а) ускладнення взаємозв'язку між суб'єктами господарської діяльності;

б) фінанси перестають бути самостійною сферою грошових відносин;

в) гроші, виконуючи функцію обігу, стають капіталом;

г) зниження ролі фінансів на мікрорівні й збільшення їх значення на макрорівні.

3. Виділити передумови виникнення фінансів:

а) глава держави (монарх) став одноосібно розпоряджатися загальнодержавним фондом коштів;

б) усунення монарха від управління скарбницею внаслідок революційних перетворень;

в) виникли системи державних доходів і витрат;

г) збори в бюджет здійснювалися у вигляді натуральних податей.

4. Системний характер формування та виконання бюджету означає:

а) визначений склад і сума державних доходів і витрат;

б) визначений склад і структура державних доходів та витрат, а також їх законодавче закріплення;

в) законодавче закріплення порядку надходження податків у бюджет;

г) основні групи видаткової частини бюджету практично не змінювались протягом тривалого часу.

5. Перший етап розвитку фінансів характеризується нерозвиненістю фінансів. Для нього властиві такі риси:

а) основна маса коштів витрачалася на військові цілі;

б) обмежена кількість фінансових відносин;

в) високий ступінь впливу фінансів на економіку;

г) вузькість фінансової системи.

6. Суспільне призначення фінансів:

а) формування та використання грошових фондів держави за допомогою особливих форм руху вартості;

б) рух вартості без участі готівки перерахуванням коштів по рахунках кредитних установ;

в) грошові відносини з мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави;

г) грошові відносини, пов'язані з використанням державних засобів на потреби держави.

7. Фінанси –це:

а) усі види доходів держави і підприємств;

б) еквівалент коштів;

в) економічні відносини, що складаються при утворенні, розподілі й використанні грошових фондів;

г) формування і використання засобів державного бюджету.

8. Об'єктами фінансових відносин є:

а) прибуток, податки, цінні папери;

б) валовий суспільний продукт і національний доход;

в) грошові доходи;

г) держава, підприємства, громадяни.

9. Суб'єктами фінансових відносин є:

а) національний доход і валовий суспільний продукт;

б) держава, підприємства, громадяни;

в) надходження від державних позик;

г) податки, цінні папери, валюта.

Рекомендована література: основна [1,3,4], додаткова [5,6,9]

Бонди(bonds) – довгострокові іменні цінні папери з терміном обігу більше 10 років.

Вексель(bills) – короткостроковий цінний папір з терміном погашення до 1 року.

Врахування інтересів меншості– при виборі більшістю фінансової програми певної партії (блоку) треба враховувати інтереси і меншості, бо це, в кінцевому підсумку, може негативно відобразитися на доходах більшості.

Громадянське суспільство–це суспільство, всі відносини між членами якого регламентовані законом, а окремі його члени мають рівні права брати участь у розробці рішень, що стосуються діяльності держави та їх власної долі, в тому числі й рішень, що стосуються загальнонаціональних і місцевих фінансів, шляхом голосування на референдумах, на виборах тощо.

Держава, як суб'єкт громадянського суспільства, – це організація для здійснення влади й управління над суспільством для забезпечення суспільних потреб (в обороні країни, в охороні здоров'я, у навчанні тощо).

Державні фінанси–це грошові кошти, які за суспільною згодою стягуються державною владою з юридичних і фізичних осіб і використовуються для задоволення загальних потреб громадянського суспільства у благах неринкового характеру.

Економічна інтеграція – це злиття господарств окремих країн у єдиний відтворюючий механізм, тобто формування єдиної господарської системи на міжнародному рівні, що вимагає єдиного міждержавного управління.

Економічний союз– вища форма інтеграції, що сполучає всі форми об'єднань з проведенням загальної економічної та валютно-фінансової політики, зі створенням системи міждержавного регулювання соціально-економічних процесів.

Європейська асоціація вільної торгівлі(ЄАВТ) – регіональне торговельно-економічне угруповання ряду європейських країн, в якому країни-члени частково не відмовляються від свого суверенітету.

Зона вільної торгівлі – найпростіша форма, у рамках якої відміняються торгові обмеження між країнами, насамперед мита.

Логролінг–ситуація, коли одна група депутатів голосує за законопроект іншої групи в обмін на якісь заохочення тощо.

Маастрихтський договір – договір, який обґрунтував основні принципи кредитно-грошової і бюджетної політики в ЄС і зобов'язав національні уряди слідувати твердим критеріям фінансової конвергенції.

Митний союз– встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та проведення єдиної зовнішньоторговельної політики відносно третіх країн.

Національна асоціація страхових комісарів(НАСК) – надштатний орган, який розробляє єдині стандарти регулювання страхового ринку та типові закони, займається координацією регуляторної політики на рівні країни.

Ноти (notes) – середньострокові іменні цінні папери з терміном обігу до 10 років.

Оптимум Парето– дійсне поліпшення суспільних умов можливе лише тоді, коли той чи інший фінансовий захід уряду здатний підвищити добробут усіх без винятку;підвищити добробут однієї соціальної групи, не змінивши добробут інших.

Парадокс Ерроу – вибір тієї чи іншої фінансової політики у державі багато в чому залежить від поведінки виборців і парламентарів, яка не завжди відповідає логіці.

Платіжний союз – об'єднання, що дозволяє забезпечити взаємну конвертованість валют та функціонування єдиної розрахункової грошової одиниці.

Правило більшості – переважна частина виборців голосують за фінансову програму тієї партії, реалізація якої веде до зростання доходів більшості населення. Інакше, на наступних виборах, за цю партію люди не проголосують.

Політична рівновага– це угода про рівень задоволення суспільними благами при умові, що вона зроблена за всіма правилами суспільного вибору.

Спільний ринок забезпечує, поряд з вільною взаємною торгівлею та єдиним зовнішньоторговельним тарифом, свободу переміщення капіталу і робочої сили, а також узгодження економічної політики.

Суспільний вибір–це процес прийняття владою рішень про використання державних видатків під впливом виборців.

Суспільні блага– це блага колективного користування, які мають позаринковий характер (національна безпека, підтримання законності в державі, благоустрій, фундаментальні науки, охорона здоров'я, освіта тощо).

Теорема Ерроу– якщо можливих варіантів більше двох, то жодна процедура голосування не забезпечує розумного колективного вибору, який би відповідав п'яти умовам оптимального вибору: раціональності, незалежності від безглузких альтернатив, позитивному взаємозв'язку, недопустимості диктату, оптимуму Парето.

Теорія суспільного вибору досліджує взаємозалежності політичних та економічних явищ, з'ясовує принципи економічного регулювання розвитку з урахуванням політичних процесів у суспільстві.

Фінансове регулювання діяльності страхових компаній–передбачає встановлення фінансових стандартів, правилфінансової звітності та проведення перевірок, а також заходидо неплатоспроможних страховиків.

Фінансовий моніторинг– передбачає перевірку річних і кварталнихзвітів страхових компаній, отримання за запитами додатковоїінформації для оцінки їхнього фінансового стану.

Фінансові стандарти – це вимоги до страхових компаній при зверненні за ліцензією на провадження страхової діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Карлін М.І., Балак І.О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи. Луцьк : Настир'я, 2012. 412 с.
2. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2010. 484 с.
3. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Кондор, 2014. 384 с.
4. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 639 с.
5. Карлін М.І. Фінансові системи країн Америки : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 496 с.
6. Карлін М.І. Фінансові системи країн Західної Європи : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 320 с.
7. Карлін М.І. Фінансові системи України та сусідніх держав : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 590 с.
8. Карлін М.І., Цимбалюк І.О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу : навч. посіб. Луцьк : Вежа–Друк, 2014. 172 с.
9. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : Зовнішня торгівля, 2012. 118 с.
10. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
11. Податкові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / В.Л. Андрущенко та ін.; за заг.ред. М.Я. Азарова. Київ : Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2014. 240 с.
12. Руденко Ю.М., Токар В.В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
13. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / Кізима Т.О. та ін.; за заг. ред. О.П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 287 с.

Додаткова

1. Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Булгакова та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук., проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 396 с.
2. Балюк Т.В. Податкова політика зарубіжних країн в умовах світової фінансово-економічної кризи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2010. С. 49-51.
3. Іляшенко А. Х. Генезис методології фінансового планування та прогнозування в зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. Запоріжжя, 2012. Вип. 5. С. 199-202.
4. Кінащук Л.Л. Особливості організації та правового регулювання фінансового контролю зарубіжних країн. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2014. №2. С.55-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_2_18

5. Місцеві фінанси : підручник / за заг. ред. О.П. Кириленко. Київ : Знання, 2012. 677 с.
6. Посельський В.В. Конституційний устрій Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Таксон, 2011. 280 с.
7. Селіверстова Л.С. Особливості функціонування фінансових систем у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. Київ, 2018. №3. С.14–16.
8. Слухай С.В. Міжбюджетні трансферти у постоціалістичних країнах: від теорії до реалій : монографія. Київ : АртЕк, 2012. 288 с.
9. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підручник. Київ : КНЕУ, 2012. 566 с.

Інформаційні ресурси

1. Європейський досвід оподаткування: Угорщина. *Закарпатська народна газета*. URL: <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1228916190> (дата звернення: 07.06.2019).
2. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
3. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
4. Пендзей І. Процес інтеграції країн Східної Європи у Європейський Союз: історичні передумови, етапи, результати. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 04.06.2019).
5. Податки в Польщі. URL: <http://www.findbiz-pl.com/opodatkuвання/> (дата звернення: 07.06.2019).
6. Податки в Чехії для юридичних та фізичних осіб. *ІА «СУРАБОТА»*. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/czech/biznes/podatki-v-chehii-dlya-fizichnih-i-yuridichnih-osib/> (дата звернення: 07.06.2019).
7. Польовик С. Проект бюджету ЄС на 2021-2027 рр. та його значення для України. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»*. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/05_19_eu/ (дата звернення: 07.06.2019).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський досвід оподаткування: Угорщина. *Закарпатська народна газета*. URL: <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1228916190> (дата звернення: 07.06.2019).
2. Карлін М.І., Балак І.О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи. Луцьк : Настир'я, 2012. 412 с.
3. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2010. 484 с.
4. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Кондор, 2014. 384 с.

5. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 639 с.
6. Карлін М.І. Фінансові системи країн Америки : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 496 с.
7. Карлін М.І. Фінансові системи країн Західної Європи : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 320 с.
8. Карлін М.І. Фінансові системи України та сусідніх держав : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 590 с.
9. Карлін М.І., Цимбалюк І.О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу : навч. посіб. Луцьк : Вежа–Друк, 2014. 172 с.
10. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
11. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
12. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
13. Пендзей І. Процес інтеграції країн Східної Європи у Європейський Союз: історичні передумови, етапи, результати. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 04.06.2019).
14. Податки в Польщі. URL: <http://www.findbiz-pl.com/opodatkuvannia/> (дата звернення: 07.06.2019).
15. Податки в Чехії для юридичних та фізичних осіб. ІА «СУРАБОТА». URL: <https://news.eurabota.ua/uk/czech/biznes/podatki-v-chehii-dlya-fizichnih-i-yuridichnih-osib/> (дата звернення: 07.06.2019).
16. Польовик С. Проект бюджету ЄС на 2021-2027 рр. та його значення для України. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». URL: http://bintel.com.ua/uk/article/05_19_eu/ (дата звернення: 07.06.2019).
17. Руденко Ю.М., Токар В.В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
18. Селіверстова Л.С. Особливості функціонування фінансових систем у зарубіжних країнах. Економіка та держава. 2018. №3. С.14–16.
19. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / Кізіма Т.О. та ін.; за заг. ред. О.П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 287 с.
20. Черемісова Т.А. Фінанси Європейського Союзу та особливості їх організації. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2019).
21. Пахненко О.М., Семенов А.Ю. Основні засади податкової політики в країнах ЄС на сучасному етапі. Ефективна економіка. 2016. №12. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/51124> (дата звернення: 02.06.2019).

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Щебликіна Інна Олександрівна

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

методичні рекомендації до самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент *С.С. Чеверда*
Відповідальний за випуск *А.П. Кущик*
Коректор *І.О. Щебликіна*